

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра економічної теорії

Магістерська робота

освітній ступінь - магістр

на тему: **«ДЕТЕРМІНАНТИ ЕНДОГЕНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
Спеціальності
051 Економіка

Володовська Марія Олександрівна

Керівник Скрипниченко М.І.,
доктор економічних наук, професор

Рецензент Сапачук Ю.М.

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 20__ р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕНДОГЕНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	5
1.1. Розвиток національної економіки та теоретичні підходи до формування його стратегії	5
1.2. Детермінанти ендогенізації розвитку економіки України	13
1.3. Методичні підходи ендогенізації національної економіки.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	33
2.1. Оцінка країн світу за рівнем розвитку економіки	33
2.2. Аналіз соціально-економічного розвитку України	48
2.3. Особливості впровадження детермінантів ендогенізації економіки країни..	62
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕНДОГЕНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	68
3.1. Формування стратегії ендогенізації національної економіки.....	68
3.2. Удосконалення інституційної складової для ефективного впровадження стратегії.....	72
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Економічне зростання є предметом дослідження багатьох економістів. Думки про причини зростання, а також застою світових економік різняться, як в межах економічної теорії, так серед вчених-економістів. Все частіше йдеться про неможливість відомих теорій відповісти на всі причини економічних розбіжностей між, здавалося б, подібними країнами. Ще зовсім нещодавно ціллю управління національною економікою країни вважалося досягнення високих фінансово-економічних кількісних показників. На даний момент така пріоритетність втратила свою актуальність. Однією із сучасних пояснень відмінностей між розвитком економіки в різних країнах полягає у різному рівні інноваційного розвитку. В час динамічних змін перед розгортанням четвертої промислової революції, глобальних екологічних проблем та соціальної напруженості на фоні світової пандемії COVID-19, постає потреба у такій стратегії економічного розвитку, яка б забезпечувала випереджаючий розвиток для економіки і рівномірні можливості для зростання добробуту кожного громадянина. Для України правильне визначення домінант розвитку та її детермінант дасть змогу ефективно трансформувати національну економіку в напрямку нових тенденцій світогосподарської системи з подальшою інтеграцією в їх середовище. Стратегією на шляху досягнення таких цілей є стратегія ендогенізації національної економіки. Загальні передумови якої зосереджені на суттєвій зміні функцій і ролі держави в регулюванні економічних процесів, а основа будується на інноваційно-технологічних та інституційних складових.

Аналіз останніх досліджень. Питання економічного розвитку України, були об'єктами досліджень багатьох українських і зарубіжних учених, практиків, зокрема: Д. Сакса, Єрмошенка, І. Крючкова, А. Льюїса, М. Скрипниченко, С. Мочерного, О. Покатаєва, С. Кузнеца, В. Ростоу, Л. Федулової, А. Чухно, Й.

Шумпетера та ін. А також варто зазначити авторів, що зосереджували увагу на винайденні оптимальної моделі розвитку економіки І. Алі, А. Базилюк, Т. Бучинську, А. Гуторова, О. Жулин, О. Зубчика, В. Опалько, О. Прогнімак, Р.

Мета роботи. Метою роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка рекомендацій до формування моделі ендогенізації національної економіки та визначення її пріоритетних детермінант.

Завдання роботи. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- систематизувати теоретичні підходи до формування стратегії економічного розвитку;
 - розглянути ендогенно орієнтовану модель економічного розвитку
 - національної економіки;
 - визначити методичні підходи до формування ендогенізації економічного розвитку;
 - виявити особливості створення детермінантів ендогенізації
 - національної економіки;
 - розробити стратегію ендогенізації національної економіки;
- запропонувати рекомендації щодо удосконалення інституційної складової національної економіки;

Об’єктом дослідження детермінанти ендогенізації розвитку національної економіки.

Предметом дослідження теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо ендогенізації розвитку національної економіки.

Методологія дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є фундаментальні положення та закони економічної теорії, державного управління національною економікою, стратегічного планування, комплексного й системного аналізу, а також процесного підходу.

Інформаційна база дослідження. Для написання магістерської роботи були використані наукові статті, дисертації, підручники вітчизняних та іноземних вчених, нормативно-правові акти, нормативно-правові документи.

Структура роботи. Робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок. Список використаних джерел включає 64 найменувань. Робота містить 15 таблиць та 4 рисунка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕНДОГЕНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Розвиток національної економіки та теоретичні підходи до формування його стратегії

Можна сказати, що зміст та рівень економічного зростання будь якої країни, є «критерієм економічного розвитку». В наукових джерелах сутність економічного розвитку розглядається як система, що саморозвивається та складається із якісних та незворотніх змін [6]. Для економічного розвитку характерні періоди зростання й спаду, кількісні та якісні зміни в економіці, що настають нерівномірно. Запорукою соціально-економічного розвитку країни є якісне економічне зростання, яке відображає ефективність соціально-економічної системи країни. Проблематику економічного розвитку та зростання національної економіки розглянуто та викладено в працях багатьох учених, таких як М. Єрмошенка, І. Крючкова, С. Кузнеця, А. Льюїса, М. Скрипниченко, С. Мочерного, О. Покатаєва, В. Ростю, Д. Сакса, Л. Федулової, А. Чухно, Й. Шумпетера та ін. та ін. Тенденції економічного зростання перебувають під впливом процесів, що відбуваються на фоні соціально-економічного прогресу суспільства, поставлених пріоритетів у зростанні національного добробуту та фінансової незалежності кожного громадянина. Тому досягнення стійкого економічного зростання є ключовим елементом розвитку економіки в країні, а також показником якості та результативності економічної політики держави [4, с. 131]

Категорію «економічне зростання» розглядають як максимізацію обсягів виробництва, яке відбувається в наслідок трансформації економіки країни відповідно до світових тенденцій технологічного прогресу та соціального

добробуту, використання всіх доступних ресурсів з метою підвищення ефективності відтворювальних процесів [4, с. 132]. З огляду на динаміку соціально-економічного розвитку країн світу можна тлумачити поняття «економічне зростання» як досягнення нового ступеню розвитку економіки через залучення інноваційних рішень у створенні суспільного продукту, виробництва протягом певного періоду часу. Та відображається у позитивній динаміці основних макроекономічних показників, рейтингу країни на міжнародній арені та забезпеченні високих соціальних стандартів [2, с. 69].

Хоча поняття «економічне зростання» і «економічний розвиток» тісно переплітаються, все ж існують певні розмежування. Тож, щоб зрозуміти у чому різниця необхідно звернутись до термінів «зростання» і «розвиток». Зростання – це максимізація показників на виході системи при збереженні або зміні (збільшенні чи зменшенні) ресурсів, що задані, на вході системи. Розвиток – це трансформація структури системи з метою мінімізації ресурсів на вході для отримання запланованого кінцевого результату на виході системи.

Економічне зростання - це «кількісні та якісні зміни результатів і факторів виробництва, які в кінцевому підсумку приводять до підвищення добробуту суспільства та забезпечення нагромадження капіталів у необхідних розмірах» [15], «демонструє збільшення здатності економічної системи виробляти товари та послуги порівняно з одним періодом часу щодо іншого, відображаючи лише одну з граней економічного розвитку» [16, с. 12].

Економічний розвиток - це збільшення обсягів суспільного виробництва за рахунок удосконалення продуктивних сил і способу їх поєднання. Тобто саме необхідною умовою економічного розвитку є максимальне зосередження на продуктивних силах, а також здійснення якісних і кількісних змін у соціально-економічній системі, поєднуючи зростання обсягу виробництва товарів і послуг усього добробуту кожного громадянина, забезпечуючи економічні і соціальні

ціннісні орієнтири [27]. Співвідношення економічного зростання, економічного розвитку і розвитку економіки наведено на рис. 1.1

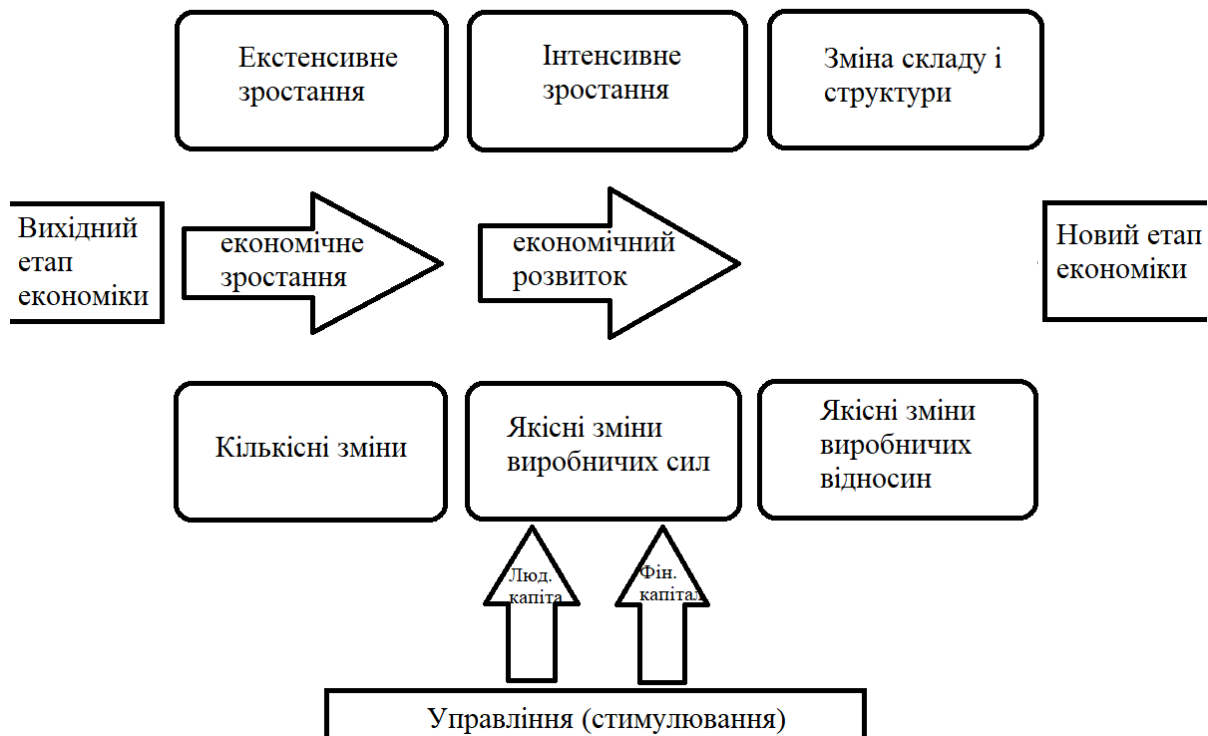

Рис. 1.1 Процес економічного зростання, економічного розвитку.
Джерело: сформовано автором за [28].

Концепція ендогенізації економічного розвитку в наш час, яка зосереджена на забезпеченні випереджаючого розвитку, «має ґрунтуватись на доктрині сталого розвитку, яка містить ідеї, концепції, положення та постулати різних наук, таких як: економіка, екологія, соціологія, філософія, і які вже лягли в основу документів ООН та окремих країн (наприклад, "Порядок денний на XXI століття" (Ріо-де-Жанейро, 1992 р., Конвенція щодо змін клімату, збереження біорозмаїття, боротьби із бідністю та інше, національні та глобальні стратегії сталого розвитку країн) [20]. Ця концепція ґрунтується на зміні орієнтирів економічної політики від максимізації економічного зростання на прикладі усталених економічних показників до створення фактичного добробуту для кожного громадянина, а

також раціонального використання ресурсів та перехід на випереджаючий шлях інноваційних досліджень.

Серед інших типів економічного розвитку також зазначають вестернізацію та індустріалізацію. Вестернізацію (від англ. – західний) відображається як стиль західноєвропейського або англо-американського стилю реалізації всіх видів політичних рішень [24]. Індустріалізація – такий тип економічного розвитку, що зумовлює передумови створення якісних трансформацій, зосереджених на технічному розвитку та суттєве збільшення долі промисловості в структурі економіки.

Економічна наука містить течії, що враховують такі типи економічного розвитку, як реконструкція, деіндустріалізація, реіндустріалізація, розумна спеціалізація (Smart Specialization), яка в першу чергу забезпечує інноваційність, а саме створення стратегічних цілей за допомогою такого виду політики, яка б була зосереджена на максимальне залучення знаннєвих переваг, незалежно від рівня інноваційного чи технічного розвитку певного регіону [34].

Існують і інші типи економічного розвитку, серед них зазначають модернізацію, реконструкцію та індустріалізацію[32]. Реконструкція – широковживане поняття, яке широко застосовується в науці та практиці. Суть його полягає у «корінній перебудові, побудови нових принципів організації», як «відтворення процесів, які мали нагоду відбуватись у минулому на основі певних детермінантів», як «відновлення початкового стану процесу чи предмета», як «відтворення історичної чи духовної спадщини певного регіону» тощо [51]. Модернізація – це явище зміни у структурі будь-чого, що пов'язане з промисловим розвитком, та передбачає за допомогою диференціації праці та підвищенню кваліфікації забезпечувати інноваційний розвиток виробництва. Вестернізація (від англ. – західний) тип економічного розвитку, який трактують, як запозичення англо-американського стилю ведення економіки та інших внутрішньодержавних галузей [24].

За словами А. Гриценка [9], реконструкція повинна бути у відповідності інклюзивності, яка передбачає широкомасштабне зростання, яке поширюється на великий діапазон суб'єктів та об'єктів в середині країни. Метою такого типу розвитку економіки – досягнути добробуту, який базується на зростанні рівності і справедливості в можливостях для кожного громадянина. Такий розвиток базується на довгій перспективі, без зосередженості на циклічному характері, є широкоохоплюючим у різних секторах економіки та має тісний зв'язок з ринком праці. Зберігається тісний зв'язок її детермінантів в макросередовищі та мікросередовищі країни.

Сучасні умови та кризові явища в світі сформували потребу в «інклюзивному зростанні» - тип зростання, обумовлений швидкими темпами та охоплює всі сектори економіки, а також характеризується абсолютною зайнятістю та рівним доступом до ресурсів. З огляду на це Всесвітній Економічний Форум, створив методологію індексу інклюзивного зростання, він поділяється за складовими, що визначають інклюзивність. Проте слід чітко розуміти, що метою розвитку економіки є не лише обрання типу зростання та відповідної стратегії, але, в першу чергу орієнтація на громадян та задоволення їхніх потреб, а саме скорочення рівня безробіття та рівний доступ до ринку праці. Адже, як відомо, бідність жителів не дешево вартує державному бюджету.

У 2017 році, було запропоновано Індекс Інклюзивного Розвитку (ІІР), який став якісною заміною показнику ВВП та точніше відображає критерії, за якими люди оцінюють економічний прогрес у країні. Експерти Всесвітнього Економічного Розвитку зазначають, що Індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Growth and Development Index, IDI) – це щорічна оцінка економічної ефективності 103 країн, яка визначає, як країни виконують одинадцять вимірів економічного прогресу на додаток до ВВП. Він має 3 стовпи: зростання та

розвиток; залученість і рівність між поколіннями; стійке управління природними та фінансовими ресурсами. [53]

ІР є проектом системної ініціативи «Майбутнє економічного прогресу» від Всесвітнього Економічного Форуму, який переслідує мету сталого і економічного розвитку, шляхом створення умов для співпраці між державою приватним сектором, шляхом співпраці та вдалої комунікації, а також реалізація соціального впливу через корпоративні дії. Цей індекс складається з 12 індикаторів - National Key Performance Indicators та має доволі складну методологію вирахування. Саме такий підбір індикаторів показує більш повну картину картину оцінки національної економіки, ніж всім відомий показник ВВП. Проте слід зазначити, що традиційний макроекономічний показник ВВП не нівелюється, а доповнюється і вже не займає провідну позицію в оцінці економіки, а є її важливою демонстративною частиною. Тому можна сказати, що ендогенізація економічного розвитку країни в наш час тісно пов'язана із стійким і інклюзивним економічним зростанням, а не лише випереджаючим типом відтворення виробництва товарів і послуг. З цього приводу слід брати до уваги показник інклюзивності економічного розвитку.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) другий рік поспіль публікує індекс інклюзивного розвитку, в якому Норвегія утримує першу позицію другий рік поспіль, проте має негативну тенденцію у показника нерівності в багатстві. Першу п'ятірку по інклюзивності економічного зростання посідають країни: Норвегія, Ісландія, Люксембург, Швейцарія і Данія. Україна з економікою, що розвивається посідає 49-те місце серед 74 країн, за індексом інклюзивності економічного розвитку, який оцінює стан економіки через призму інклюзивності та позитивні ефекти від економічного зростання. За останні 5 років в Україні простежується негативна тенденція в динаміці індексу, він знизився на 6,8%.

Проте статус інклюзивності підтвердили такі країни пострадянського устрою: Азербайджан, Польща, Латвія, Литва, Угорщина. [52]

Міжнародний валютний фонд зазначає, що розвиток світової економіки зріс економіки на 2,4% у 2019 р.[3]. Збільшення обсягів світових інвестицій торгівлі спостерігалось в другій половині 2019 р. Зважаючи на раніше сприятливі фінансові умови, експерти світового банку роблять прогноз, що темпи світового зростання досягнуть рівня 2,5% як у 2020 р., і 2,6% в 2021 р. Стан в світі, за оцінками Міжнародного валютного фонду [11], ґрунтується на економічній потужності найбільш розвинутих країн (США, Канада, Італія, Франція, Німеччина, Японія), на долю цих країн припадає 30,6% світового ВВП, 33,8% доля світової торгівлі, та налічують 10,4% всього населення світу. Можна сказати, що в наш час переслідування економічного зростання та підтримування його темпів на стабільному та оптимальному рівні стало однією з пріоритетних цілей економічної політики кожної країни.

Економічне зростання й економічний розвиток залежать від показників та детермінантів, які дають можливість оцінити реальний стан національної економіки будь-якої країни за допомогою аналізу показників та розробити ефективну державну економічну політику, проаналізувавши детермінанти і за допомогою цього зробити більш результативними економічні функції держави [6, с. 66]. Таким чином, два поняття економічний розвиток та економічне зростання розглядають як показники ефективності соціально-економічної системи країни та ступеня її еволюції на даному етапі. Ендогенізація економічного розвитку відповідає сутності інклюзивності, яка характеризує не лише зростання доходів та ВВП, а також раціональне використання природних ресурсів, забезпечення доступу до ринку праці, захист природного довкілля, покращення добробуту населення, скорочення бідності.

1.2 Детермінанти ендогенізації розвитку економіки України

Перш ніж розглядати детермінанти ендогенно-орієнтованого розвитку, доцільно зрозуміти сутність принципу детермінізму. За визначенням С. Ковриги, детермінізм визначається науковим пізнанням, через яке досліджувані феномени розглядаються у розрізі закономірної взаємодії доступному ряду чинників. Принцип детермінізму пояснює, що не існує випадкових явищ, тому що кожне з них має під собою певну причину. У загальному сенсі детермінізм визначається як причинність певних обставин, що передують наслідку та викликають його. Тобто така закономірність виникає, коли кожна з них (причина) неодмінно за певних умов породжує інше (наслідок). Детермінізм застосовується у багатьох різноманітних сферах життя, зокрема, у економічній науці.

У сучасній економічній науці під впливом часових трансформацій змінювались підходи до визначення детермінант та чинників економічного зростання. Терміни «детермінант», «детермінанта» є досить поширеними в різних галузях. А тому визначення поняття «детермінант» формується у відповідності до галузі, підходу, сектора, який береться до уваги. У загальному розумінні та у науковому тлумаченні терміни «детермінант» та «детермінанта» є синонімами і походять від грец. «determi-nans,-ntis» – «визначальний» характеризують причину, попередню умову, яка призводить до деякого певного результату; домінуючий вплив або основний фактор; конкретні чинники, які породжують явище, обумовлюють його;

Таблиця 1.1. Поняття «детермінанта» для економічного зростання

№	Визначення	Автор/ Джерело
1.	З економічної точки зору термін «детермінант» розуміють чинник, який має прямий вплив на досліджуваний економічний процес. Такі чинники бувають ціновими та неціновими, бо саме вони впливають на зміну кривої пропозиції.	Кучин С. Вплив нецінових детермінантів на рівень пропозиції в сучасній Україні. URL : http://conftiapv.at.ua/publ/konf_6_7_traven_2010/12_vpliv_necinovikh_determinativ_na_riven_propoziciji_v_suchasnij_ukrajini/1-1-0-16
2.	Емпіричне дослідження (обстеження охоплює понад 100 країн за період з 1960 по 1990 рр.), спрямоване на визначення детермінант економічного зростання. За результатами дослідження основними детермінантами, що впливають на економічний розвиток є: базова освіта, тривалість життя, рівень народжуваності, рівень державного споживання, верховенство закону, рівень інфляції, умови торгівлі.	Robert J. Barro. Determinants of Economic Growth: A CrossCountry Empirical Study, MIT Press, 1997
3.	Досліджуються детермінанти, що лежать в основі економічної динаміки. Досліджуються динамічні регіони в глобальному вимірі; виявляються основні детермінанти економічного динамізму, як потенціалу для формування та підтримки високих темпів економічного розвитку; визначається ступінь впливу детермінант; розглядається питання оптимального співвідношення характеристик, що визначають зростання.	Arvanitidis Paschalis, Pavleas Sotiris, Petrakos George. Determinants of economic growth: the view of the experts. Discussion Paper Serie. 2009, № 15(1). UNIVERSITY OF THESSALY, Department of Planning and Regional Development.
4.	Дослідження економічних детермінант ПІІ, а також як вони змінювалися протягом часу. Розглядаються традиційні економічні детермінанти (природні ресурси, національні ринки тощо), вплив глобалізації, інтеграційні стратегії.	United Nations Conference on Trade and Development. World Investment Report 1998: Trends and Determinants
5.	У дослідженні проаналізовані різні підходи до розуміння детермінант економічного зростання, досліджено як змінювалися ключові детермінанти в часі.	European Central Bank Working Paper Series 2008 No 852. Determinants of economic growth: will data tell? By Antonio Ciccone and Marek Jarocinski
6.	У продовження базової концепції аналізу національної конкурентоспроможності М. Портера, виділено 12 детермінант, які визначають розвиток економіки ²⁹	Світовий економічний форум. Глобальний індекс конкурентоспроможності країн

Джерело: складено автором.

На основі узагальнення підходів до ідентифікації детермінант економічного зростання і розвитку можна сказати, що існує величезна, навіть безкінечна кількість факторів і детермінант економічного зростання, ті чи інші з яких є актуальними впродовж певного періоду часу. Проте можна виділити фундаментальні детермінанти, які існують завжди, а певні з них актуалізуються у певний час і конкретизуються у різних моделях. Фундаментальними детермінантами економічного зростання є: капітал, технікотехнологічні детермінанти, соціально-суб'єктні детермінанти та синергетичні детермінанти.

Узагальнюючи визначення детермінант економічного зростання різними вченими та науковими школами у рамках течій і мейнстрімів економічних теорій, можна узагальнити, що детермінанти економічного зростання – це найбільш визначальні чинники, які впливають на економічне зростання.

Однак вагомою для ендогенізації є і роль національних (внутрішніх) детермінант економічного зростання. У їх складі важливим передусім є ресурсне забезпечення можливостей економічного зростання та розвитку; капітал у широкому розумінні, у т.ч. людський, природно-ресурсний, основний (капіталізована частина національного багатства). Особливе значущим є розуміння сучасних процесів реформування економіки, успішність і дієвість здійснюваних реформ (структурних реформ) з точки зору економічного зростання та розвитку. Поняття «детермінанти» у різних сферах, у т.ч. і у царині економічного зростання, має певні загальні риси і відмінності, сформовані у рамках наукових течій і шкіл та/або як результат наукового пошуку окремих дослідників (табл. 1.2.) Поняття «детермінанта» та «детермінант» за останній час дістали широкого вжитку у працях вітчизняних вчених. Це обумовлюється новою світогосподарською парадигмою – прогресуючою глобалізацією світової економіки.

Таблиця 1.2. Еволюційні підходи зміни детермінант економічного зростання

№	Джерело (автор, рік появи праці)	Ключові детермінанти економічного зростання
1.	Romer, 1986, 1990; Lucas 1988	Теорія ендогенного зростання: людський капітал та здатність до інновацій (інноваційний потенціал)
2.	Romer, 1990; Aghion and Hewitt, 1992; Grossman and Helpman, 1991	Нові знання, технічний прогрес, інновації
3.	Ramsey, 1928; Solow, 1956; Swan, 1956; Cass and Koopmans, 1965	Рівень конвергенції.
4.	Robert J. Barro, 1991; Mankiw et al., 1992; Barro and Sala-i-Martin, 1995; Brunetti et al., 1998; Hanushek and Kimko, 2000	Освіта як детермінанта економічного зростання, освічене населення є одним із ключових факторів економічного зростання
5.	Levine and Renelt, 1992; Benhabib and Spiegel, 1994; Topel, 1999; Krueger and Lindahl, 2001; Pritchett, 2001	Людський капітал як визначальна детермінанта економічного зростання
6.	Rodrik, 2003; Snowdon, 2003; Acemoglu et al., 2005	Неекономічні (в загальноприйнятому сенсі) фактори, що впливають на економічні показники
7.	19 Helje Kaldaru and Eve Parts, 2008	Соціальні та інституціональні фактори економічного розвитку.
8.	Michael A. Clemens. Economics and Emigration: Trillion-Dollar Bills on the Sidewalk? 2011	Міграційні процеси як головна детермінанта, наслідки еміграції.
9.	Keith McLeod, Richard Fabling and David C Maré. Hiring new ideas: International migration and firm innovation in New Zealand, 2014.	Низька продуктивність була визначена як одна з важливих проблем у Новій Зеландії, а інновації розглядаються як ключовий механізм для поліпшення зростання продуктивності праці. Таким чином, для поліпшення економічних показників у Новій Зеландії інновація розглядається як ключова детермінанта.
10.	Isabelle Sin, Richard Fabling, Adam Jaffe, David C. Maré, and Lynda Sanderson. Exporting, innovation and the role of immigrants. 2014.	Людський капітал, міжнародне співробітництво та інновації як детермінанти.

Джерело: складено автором.

У певний проміжок часу з'являються актуальні детермінанти, що породжуються основними фундаментальними детермінантами економічного зростання. При цьому, актуалізуючись, детермінанти змінюють показники економічного зростання, які у свою чергу можуть впливати на зміну самих актуальних детермінант. Наприклад, розбудова активного громадянського

суспільства потребує контролю над діями влади → це спонукає громаду моніторити діяльність чиновників за допомогою індексу моніторингу реформ (IMoRe) → оприлюднення моніторингу сприяє підвищенню ефективності роботи чиновників → ефективна робота змінює економічні умови для зростання економіки та підвищення добробуту → нові умови створюють можливості для формування нових структур усередині громадянського суспільства. Таким чином, моніторинг діяльності влади сьогодні є активною детермінантою, що впливає на проведення економічних реформ.

Таблиця 1.3. Детермінанти ендогенізації національної економіки в умовах інклюзивності

Інновації в сфері медицини	Базовий сервіс та інфраструктура	Рівень корупції та оренда	Фінансове посередництво та реальні інвестиції	Капітал та підприємництво	Працевлаштування та трудові соц. Виплати	Фіскальні трансферти
Доступ	Базова цифрова інфраструктура	Бізнес та політична етика	Залученість фінансової системи	Розвиток малого бізнесу	Продуктивне працевлаштування	Податкові тарифи
Якість	Інфраструктура медичної сфери	Концентрація орендних операцій	Посередництво в бізнес-інвестуванні	Домашні і фінансові активи підприємців	Зарплатні і соціальні виплати	Соціальний захист
Справедливість						

Джерело: складено автором.

Нестационарний розвиток більшості соціально-економічних процесів на фоні розгортання нової економічної кризи у зв'язку із глобальною пандемією COVID–19, вимагають розробку саме стратегії ефективного соціально-економічного розвитку України в таких жорстких умовах на середньо- та довгостроковий період. В період останніх років екзогенна залежність економіки України поступово посилювалася, передусім через військові дії на Сході в зоні АТО та у зв'язку з цим зовнішніх запозичень, залежність від рішень МВФ і окремих зовнішніх кредиторів, енергозалежність від країн-імпортерів енергоносіїв, а також нерівномірностей у виробництві під впливом зовнішнього попиту, звуження місткості внутрішнього ринку, імпорту низькотехнологічних

інвестиційних споживчих товарів; вимушено неефективної структури експорту тощо. Екзогенізація економіки призвела до негативних наслідків і гальмування ефективних внутрішніх чинників.

Якісно новим ознакам позитивного розвитку, на мій погляд, відповідає ендогенна модель економічного розвитку, головними критеріями якої мають стати соціально-економічні фактори. Такий окрема тип зростання має забезпечувати підвищення якості соціально-економічних факторів. В сучасному світі ендогенний розвиток необхідно тлумачити як такий, що зменшує нерівність серед населення, справедливо збільшує рівень добробуту для всіх прошарків суспільства [1]. Вибір моделі ендогенізації національної економіки ґрунтується на застосуванні стратегії інклюзивного розвитку для країни [8]. Ендогенізацію економіки можна розуміти як стратегію збільшення масштабів досягнення випереджаючої економічної ефективності на міжнародній арені, а також широке розширення ресурсних можливостей та зростання добробуту населення [10].

Дослідження ендогенного зростання пов'язують із Йозефом Шумпетером, оскільки він враховував творче руйнування як основний процес економічного розвитку та досягнення більшої ефективності лише шляхом активної інноваційної діяльності в заохоченні можливою технологічною рентою. Надалі таку модель розвивали Філіп Агйон, Піттер Ховітт, Жене Гроссман та Елнан Хелпман. Можна сказати, що автори моделей ендогенізації переслідували мету розкрити механізм впливу певних детермінантів на економічний розвиток економічної системи загалом.

В наш час модель розвитку для національної економіки України повинна впливати на внутрішньодержавні детермінанти впливу на розвиток економіки, при цьому будуючи власну систему цінностей, які б відповідали третьому тисячоліттю. Тому впровадження такої моделі для України безумовно матиме

спадний шлях, пов'язаний з глибокими перетвореннями не лише в сфері економіки, а також духовній, політичній, соціальній [12]. Для реалізації моделі ендогенізації економічного розвитку держави необхідно сформувати цілісне макроекономічне бачення складу національних та глобальних детермінант економічного зростання, їх сутності, взаємозв'язків, особливостей впливу на процес економічного зростання в умовах негативного впливу пандемії COVID-19 на економіку України. Такими є інституційно-політичні, організаційноуправлінські, зовнішньоекономічні, структурно-виробничі, фінансовоінвестиційні, інноваційно-технологічні, соціальні детермінанти.

Варто зазначити, що моделі економічного розвитку формуються на основі теоретичних аспектів існування економічних об'єктів у ринкових умовах. Конкретні внутрішні фактори у різних країнах зумовлюють підбір відповідних детермінантів, ступінь досягнення економічних стратегій та цілей, а звідси й особливості розвитку національних моделей [6]. Створення моделі економічного розвитку країни має на меті не лише досягнення певного рівня зростання економіки, але й у результаті трансформацію економіки до якісно нового рівня, ефективного використання всіх ресурсів, покращення загального добробуту всіх прошарків населення. Отже, при побудові моделі для національної економіки важливо зазначати взаємозалежність понять економічної теорії «економічний розвиток» та «економічне зростання».

Економічне зростання супроводжується економічним розвитком. Тому можна сказати, що економічне зростання показує кількісні показники економічного розвитку, а економічний розвиток відповідає за якісне економічне зростання. Варто зазначити, що економічне зростання в процесі розбудови економіки стає метою державної політики. В такому разі при обранні та формуванні моделі розвитку економіки для держави, економічний розвиток не розглядається сумарно з поняттям економічного зростання. Проте, зміст

економічного розвитку може показувати рівень переходу від одного стану до іншого. Економічний розвиток є не лише розширенням виробництва, а його модернізацією та диференціацією продуктивних сил соціально-економічної системи, в розрізі всієї національної економіки. Тому правильним є виокремлення сутності «економічного розвитку» при розгляді національної економічної моделі.

Моделі розвитку економік у ринкових умовах активно формувались під дією різних теоретичних підходів до розвитку економік у другій половині двадцятого століття. Вони базувались на висхідному процесі економічного зростання, який забезпечував постійну еволюцію економічного розвитку на який не мають впливу тимчасові, кон'юктурні коливання. Разом з цим зростання суспільного виробництва спонукає до самоорганізації та бере участь в його прогресі – після якої настає стрибкоподібне якісне перетворення її структури. Стрибок в економічному розвитку зазвичай посилює темпи економічного зростання та прискорює науково-технічний прогрес [16, с. 100].

Тому під час розробки та адаптації моделі економічного розвитку національної економіки необхідно повністю проаналізувати сучасний стан та стан соціально-економічного розвитку країни. Це дає можливість визначити середовище, а також детермінанти розвитку національної економіки, які дадуть змогу визначити пріоритетні напрями реалізації нової моделі із найбільш ефективним результатом. Тому, що визначеність детермінант є базовою процедурою для підбору головних інструментів впливу на трансформацію національної економіки. Суть економічної моделі, якщо узагальнити поняття, зводиться до того, щоб трансформувати існуючу економічну систему в бік покращення показників аналізу її функціонування. Обираючи ту, чи іншу економічну стратегію країна фактично обирає свій шлях трансформацій з метою досягнення економічного зростання.

Таблиця 1.4. Еволюційні види моделей економічного розвитку України

Ознака	Тип
<i>На базі економічного зростання</i>	
За типами економічного зростання	– стійкого; – наздоганяючого; – випереджального
За джерелами	– залежні; – автономні
За ефективністю	– репродуктивного розвитку; – екстенсивного розвитку; – інтенсивного розвитку; – інтенсивного науково-технічного розвитку
За походженням	– еволюційного; – революційного; – інволюційного
За способом вираження темпів зростання	– низхідного; – висхідного; – ініціюючого; – стагнаційного; – депресивного; – поступального; – зворотного
За характером змін	– інерційного; – ламаного; – емерджентного; – інверсійного
За ступенем вираження темпів зростання	– розміреного; – згасаючого; – акселераційного; – інерційного
<i>На базі структурних (якісних) перетворень</i>	
За природою факторів виробництва	– інноваційна; – інвестиційна; – інвестиційно-інноваційна; – «економіка знань»
За якістю розвитку	– конкурентоспроможної економіки; – сталого розвитку; – «розумного» зростання; – всеосяжного зростання

Джерело: складено автором.

За період існування України як держави неодноразово змінювались моделі економічного розвитку, кожна з яких мала на меті економічний ріст і розвиток, який би забезпечував рівень гідного життя для кожного громадянина держави.

Таблиця 1.5. Впровадження моделей економічного розвитку в Україні

Модель	Українська модель в основі програм, стратегій економічного розвитку	Період реалізації програм, стратегій економічного розвитку	Запланований рівень ВВП	Річне зростання ВВП на кінець чинності програми, стратегії
Модель прискореного економічного зростання	Модель економіки «українського прориву»	2005–2011 рр.	Збільшення темпів реального ВВП до 12% до 2011 р.	5,5% на 2011 р.
Модель структурноінноваційного економічного зростання	Модель економічного й соціального розвитку «шляхом європейської інтеграції»	2004–2015 рр.	Утримання щорічних темпів зростання ВВП на рівні 6% у 2015 р.	-9,8% на 2015 р.
Модель конкурентоспроможної економіки	Модель «заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»	2010–2014 рр.	Підвищення рівня ВВП за ПКС на душу населення від 27% відносно рівня ЄС у 2006 р. до не менше ніж 40% у 2015 р.	6,6% на 2014 р.
Модель сталого розвитку	Модель сталого розвитку	2015–2020 рр.	Зменшення темпів ВВП за ПКС на душу населення	5,3% на 2019 р.

Джерело: сформовано й доповнено автором за матеріалами [2; 10; 13; 14; 16].

Національні моделі економічного розвитку були взяті за основу стратегій соціально-економічного розвитку України в різні періоди. Дані моделі мали на меті відновлення господарської системи національної економіки, підвищення темпів економічного зростання, через покращення макроекономічних показників, національних рахунків та посилення ринкових позицій. Держава

мала на меті стрибкоподібне зростання національної економіки на кожному етапі зміни політичних владних структур.

Аналізуючи дані таблиці помітно, що макроекономічні показники стану національної економіки на кінець кожного періоду реалізації моделей не було досягнуто запланованого рівня. Головним питанням залишається макроекономічна безрезультативність моделей економічного розвитку і вирішення його лежить лише у формуванні нової моделі економічного розвитку. Зважаючи на це при формуванні ендогенізованої моделі економічного розвитку національної економіки потрібно враховувати об'єктивні закономірності процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на адекватній оцінці всіх факторів. Проте необхідно зважати, що збалансована модель на підставі врахування найважливіших факторів різного спрямування може стати максимально життєздатною та результативною.

Приведені моделі діяли на основі внесення змін до ресурсно-господарської системи національної економіки та передбачали в результаті економічне зростання. Сучасний соціально-економічний стан, вимагає нової концепції національної моделі економічного розвитку, тому що перебуває у стані низького макроекономічного зростання, та таких явищ як: внутрішня міграція, залежність від міжнародних кредиторів, безробіття та зменшення працездатного населення, внаслідок воєнних дій.

Тому в таких реаліях розвитку української економіки найбільш ефективною може стати модель ендогенізованого розвитку. Ендогенізована модель розвитку національної економіки передбачатиме випереджаючий економічний розвиток, орієнтований на інноваційні рішення, стійкий рівень добробуту кожного громадянина, забезпечення зайнятості, якісного людського розвитку, охорони ресурсів та бережливе їх використання на заадах сталого розвитку та рівномірну участь у створення національного доходу.

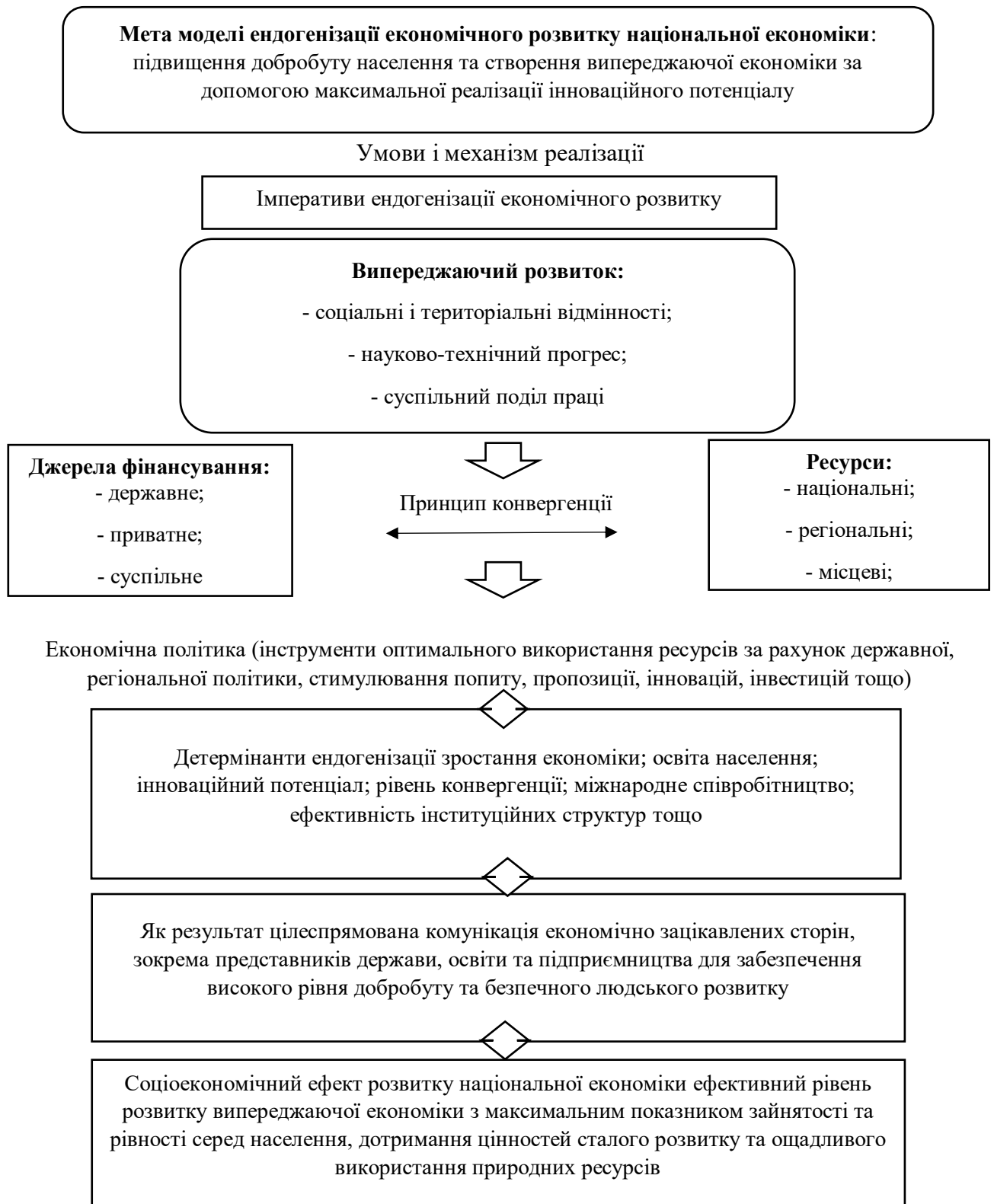

Рис. 1.2. Теоретична модель ендогенізації економічного розвитку для національної економіки України (побудовано автором)

На відмінно від екзогенних моделей, ендогенізована модель економічного розвитку відображає й кількісні зміни національної економіки, її відкриття до торговельних операцій, оптимізацію розміщення ресурсів відповідно до порівняльних переваг. У вигляді досягнення рівня розвитку економіки з високим рівнем зайнятості населення, що забезпечує урівноваження соціальних відмінностей. Модель ендогенізації економічного розвитку враховуватиме всі пануючі закономірності домінуючих процесів соціально-економічної системи, керуючись визначеними детермінантами на виваженій оцінці рушійних сил (інструментів).

Сучасний соціально-економічний стан національної економіки України потребує максимізації факторів економічного зростання, ресурсів, джерел фінансування та формування моделі розвитку на основі узгодженої стратегії. А також кількісних покращень таких показників, як рівень зайнятості, вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей, інноваційності, інвестиційної привабливості. Зазначені концептуальні засади моделі ендогенізації випереджаючого економічного розвитку національної економіки України в комплексі мають формувати підґрунтя для формування ефективної стратегії ендогенізації національної економіки, з ефективним впливом ключових детермінантів.

Відкриття економіки дасть стимул для зростання інновацій, забезпечуючи підприємців бльшим ринком для реалізації своїх винаходів. Для України, країни, що розвивається оптимальним рішення буде вироблення замінників товарів, що зменшить монопольні прибутки інноватора. Такий імітаційний процес прискорює інтенсивність інновацій у країні з меншими темпами економічного розвитку, ніж у країн-лідерів. Проте будь-які трансформації мають регулюватись ефективною державною політикою в обличчі інституційних структур.

1.3 Методичні підходи ендогенізації національної економіки

З огляду на нестабільну ситуацію в світі, а саме підвищення нестійкості глобальної економіки, кризових проявів у всесвітньому масштабі, пошук економічної моделі є пріоритетним для економічної та політичної галузі. Ще зовсім нещодавно досягнення високих кількісних показників фінансових і виробничих результатів було головною метою управління економіками, організаціями, підприємствами. Зараз сміливо можна сказати, що такий підхід не вирішує проблему безупинного використання природних ресурсів, бідності, соціального добробуту.

Сучасна економічна динаміка корелюється з концепціями стійкого розвитку, зеленої економіки, іпереджаючого зростання. Саме тому розробка оптимального методичного підходу до формування й оцінювання результатів розвитку в цих напрямках, є важливою складовою діяльності із забезпечення збалансованого зростання національної економіки. Тому щоб вплинути на проблеми сучасної економічної динаміки наразі варто користуватись зазначеними концепціями. Серед авторів, що досліджували дану тематику, слід зазначити таких: А. Базилук, А. Гуторова, О. Жулин, В. Опалько, К. Сапуна, Г. Сона, Р. Рамса, Л. Федулову та ін. Тому вивчення та оптимізація сучасних методичних підходів до формування ендогенного розвитку національної економіки, що забезпечить втілення принципів сталого розвитку та інклюзивності залишається актуальним. Як згадувалося вище, пріоритет інклюзивності при обранні економічної моделі є визначальним в час світової пандемії COVID-19, оскільки забезпечує орієнтацію на соціальний добробут кожного громадянина.

Вже існують певні методичні підходи до визначення рівня інклюзивності, тож доречно буде їх розглянути більш детально.

1. На 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі вперше М. Берком, М. Дренніке-Ханузом, Р. Семансом та Д. Коріганом було продемонстровано Індекс інклюзивного зростання та розвитку, як альтернативний показник до показника валового внутрішнього продукту. Але варто зазначити, що ВВП на душу населення не відхиляється, а є однією зі складових при визначенні IDI. Даний індекс має властивість точніше віддзеркалити поточний стан економіки в досліджуваній країні. Індекс складається із трьох груп показників, які разом характеризують розвиток країни:

1) зростання й розвиток економіки – очікувана тривалість здорового життя (роки), ВВП на душу населення (дол. США), зайнятість (%), продуктивність праці (дол. США);

2) інклюзивність – коефіцієнт Джині (розшарування суспільства за рівнем добробуту, від 0 до 100), медіанний дохід домогосподарств (дол. США за день), коефіцієнт Джині (розшарування суспільства за доходами, від 0 до 100), рівень бідності (%);

3) сталість економічного розвитку – державний борг (% від ВВП), скориговані чисті заощадження (% від валового національного доходу), державний борг (% від ВВП), коефіцієнт демографічного навантаження (%), інтенсивність парникового забруднення на одиницю ВВП (кг/дол. США) [35].

Особливістю такої методики аналізу є поділ та ранжування країн розвитку за чотирма групами в залежності від дохідності населення. Такий поділ дозволяє використовувати різне розуміння бідності та нерівності у країнах різного еволюційного рівня економічного розвитку. А саме: I група – країни з високим рівнем доходів населення; II група – країни з доходами вищими за середні; III

група – країни з доходами нижче за середні; IV група – країни з низькими доходами.

Методологія МВФ, щодо оцінювання інклюзивності базується на визначенні соціальної мобільності і аналізу розподілу доходів серед населення так звана концепція кривої вимірювання концентрації. Коливання показників середнього зростання доходів і нерівності за останні 5 років демонструє наглядні розбіжності між країнами. А результат розрахунків визначається за допомогою рівняння регресії.

2. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) також веде розрахунок індексу інклюзивності, розрахунок проводиться за показниками, які характеризують добробут населення за одинадцятьма індикаторами. Оцінювання також торкається проблем соціального добробуту, впливу на розподіл доходів, стан охорони здоров'я, що набуває ще більшого значення в період глобальної пандемії COVID-19, рівня освіти, стану навколишнього середовища, якістю державного управління, соціальних зв'язках.

3. А. Базиліук та О. Жулин, які є вітчизняними науковцями, створили свою методологію розрахунку індекс інклюзивного розвитку (ІІГ): Через співвідношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників. Такий підхід дає можливість визначити недоотриманий державою обсяг ВВП за рахунок бідності, безробіття й боргового навантаження на економіку. Формула для розрахунку:

$$IIG = \frac{I_{ВВП}}{I_{ПБ} \times I_{Б} \times I_{БФ}}, \quad (1)$$

де $I_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП;

$I_{Б}$ – індекс недоотриманого ВВП через безробіття;

$I_{БФ}$ – індекс боргового фінансування економіки

$I_{ПБ}$ – індекс поглиблення бідності;

1. Інтегральний показник рівня доступу до можливостей і результатів праці:

$$IIG = \frac{I_D + I_R}{2}, \quad (2)$$

де I_D – індекс доступу до можливостей;

I_R – індекс доступу до результатів праці.

При цьому науковці пропонують розраховувати як інтегральні показники індекс доступу до можливостей та індекс доступу до результатів праці, які базуються на ключових соціальних та економічних показниках із урахуванням вагових коефіцієнтів. Використовуючи саме таку методику можна комплексно оцінити вплив усіх соціально-економічних факторів, концентруючи увагу на показниках, які сповільнюють або пожвавлюють розвиток у країні [5].

Варто зазначити, що кожна з вищенаведених методик має свої слабкі сторони, серед яких можна зазначити: численній кількості обрахунків; недостовірності у статистичних даних; невідповідність одиниць вимірювання ключових показників. І одним із найголовніших недоліків в методиках для нашої країни є відсутність визначення наявності тіньової економіки, що впливає на появу суттєвих розбіжностей між всіма досліджувальними показниками, що ілюструють стан відтворення виробничих сил. Також показник інтенсивності парникового забруднення на одиницю ВВП за умов недостатнього розвитку промисловості буде мати низьке значення [22]. Однак, на мою думку концепція інклюзії при обранні ендогенізованої економічної моделі є суміжною і має розглядатись в комплексі, такий підхід стане найбільш раціональним для України

в світлі сучасної нестабільної та кризової ситуації, попри всі вищезазначні недоліки.

У світлі сучасних методичних розробок міжнародних організацій щодо забезпечення економічного зростання є не менш популярною є робота під назвою «Чому нації занепадають» таких науковців як Д. Аджемогл та Дж. Робінсон [4], в якій автори розділяють політичні й економічні інститути на інклюзивні та екстрактивні. Перші з них «заохочують великі маси людей до економічної діяльності», поважають власність, підтримують направленість випереджаючої стратегії та зростання конкурентоспроможності [4, с. 79]. А другі діють протилежним чином і відбирають блага у певної частини громадян на користь іншої [4, с. 81]

Я. Жаліло стверджує, що актуальність економічного зростання, що визначається можливостями впливу на продуктивність основного капіталу та людського капіталу країни. В умовах інституційних зрушень обрання пріоритетів інклюзивності та сталого розвитку для економічної моделі є актуальним. Тому для слідування за зазначеними пріоритетами необхідна злагодженість в роботі інституційних механізмів, особливо в системі спрямування фінансового ресурсу від інвестицій; поширенню мережевої комунікації; створення умов взаємодії між державою та представниками освіти та підприємництва; забезпечення розвитку інституційного середовища на рівні територіальних громад [18, с. 40].

Однак, будь-які перетворення неможливі без зміни ментальності населення, зокрема національної економічної ментальності. Вона відображає рівень національної соціально-економічної свідомості суспільства, сприйняття ними господарської діяльності, ментальність населення, раціональні мотиви при здійсненні соціально-економічної активності. Тому, що «Економічними» синонімами ментальності є економічно-раціональна поведінка індивідуума,

раціональність ставлення до світу, прагматична мотивація, підприємливість, хазяйновитість, готовність до факторів ризику [7].

Трансформація економічної ментальності населення потребує довготривалого періоду. Але економічне зростання від неї сильно залежить, а саме від політичної стабільності суспільства; інвестиційної привабливості; ефективних правових регуляторів для захисту різних форм власності; орієнтація на моральність при здійсненні економічних дій. Тому, внесення ментальної складової до стратегії ендогенізації економічного розвитку країни є обов'язковим.

Модель ендогенізації розвитку національної економіки корелюється з сутністю інклюзії, яка передбачає рівномірний доступ до ринку праці та скорочення бідності серед населення, захист екологічних ресурсів, підвищення продуктивності, зростання доходів та підвищення рівня добробуту для кожного громадянина. Серед вищезазначених методик оцінювання рівня інклюзивного розвитку найбільш прийнятної, на думку науковців, є розрахунок Індексу інклюзивного зростання й розвитку від Всесвітнього економічного форуму. Стосовно економічної ситуації в Україні, то майже всі показники, що оцінюють за цією методикою зазначені у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Однак, моніторинг реалізації Стратегії органи влади здебільшого не здійснюють, також не передбачено механізмів участі представників громадськості в оцінюванні даної стратегії.

Відтак робота інституційних механізмів при впровадженні моделі ендогенізації національної економіки має бути спрямована насамперед на інвестиційну та інноваційну політику, сприяння розвитку підприємництва та його комунікації з представниками органів державної влади та освітніх закладів, принципу інклюзивності економічного розвитку, політику розвитку людського капіталу та вільного доступу до ринків праці.

Висновки до розділу 1

1. Змістом інклюзивного економічного розвитку є досягнення соціально-економічного ефекту – добробут для кожного громадянина, забезпечення базових потреб. А також можливість кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості й безпечного людського розвитку. Пояснено, що ендогенізація національної економіки відповідає сутності інклюзії, яка передбачає забезпечення високого рівня зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП.

2. Ендогенізована модель розвитку економіки базується на основі теоретичних аспектів існування економічних об'єктів у ринкових умовах та представляється в дослідженні, як нова модель що враховує об'єктивні детермінанти, як економічної так і соціальної сфери та внутрішньодержавні закономірності динамічних процесів що в ній відбуваються.

3. Індекс інклюзивного зростання включає такі індикатори: освіта та навички, основні послуги й інфраструктура, корупція та лобіювання у наданні послуг, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення добросовісної конкуренції та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі. Індикатори формують показники його ефективності (зростання й розвиток, інклюзивність, спадкоємність та стійкість розвитку). На його основі обрано та розглянуто науково-практичний підхід до оцінювання рівня розвитку національної економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1 Оцінка країн світу за рівнем розвитку економіки

За останні кілька десятиліть підставою зниження темпів зростання світової економіки приведено збільшення нерівності в доходах і накопичило багатства серед світового населення [4]. Є підстави вважати, що система розподілу доходу впливає не тільки на стабільність суспільства, але й на темпи зростання світової економіки. Загострення економічної нерівності призводить до обмеження доступу до освіти для верств населення з меншим рівнем доходу, що негативно впливає на розвиток людського капіталу як основного ресурсу сучасної економічної системи [5]. Більше того, за даними кількох досліджень, зменшення диференціації доходів між бідними та багатими групами населення сприяє значному прискоренню темпів світового економічного зростання [6, 7]. Проблема зростаючої нерівності у доходах та накопиченому багатстві серед світового населення тісно пов'язані з демографічними процесами, що відбуваються в процесі розвитку країн. Сьогодні спостерігається стійка тенденція зниження темпів природного приросту населення в розвинених країнах. Це підтверджує наступаючу демографічну кризу в ряді країн.

За даними МОП для країн, які перебувають на стадії економічного розвитку залишається актуальною проблема зайнятості населення, в той час, коли у економічно розвинених країн відбуваються тенденції скорочення чисельності населення працездатного віку внаслідок його старіння. Основна проблема у тому, що такі демографічні тенденції впливають на соціально економічний розвиток і

зокрема на такі показники як: доступ до охорони здоров'я, санітарії, освіти, житла, енергії, води, їжі, виробництва і споживання.

Демографічна ситуація значно впливає на продуктивність, яка в свою чергу є основним індикатором добробуту для кожного громадянина, бо стимулює зростання рівня доходів. Фахівці Всесвітнього економічного форуму стверджують, економічно розвинені країни відрізняються високим рівнем конкурентоспроможності, яка відповідає рівню добробуту. В таких країнах переважає модель ендогенізованої економіки та які керуються стратегією випереджаючого розвитку, за якого всі в суспільстві одержують користь від його результатів [10]

Економічне зростання є не лише пріоритетним напрямком державної політики, а і інструментом подолання бідності й стимулювання людського розвитку. Його вплив є вирішальним для розвитку освіти, охорони здоров'я, покращення харчування й виживання населення. Значущість економічного зростання підтверджена в глобальних цілях сталого розвитку (ЦСР) до 2030 р. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р., [2]. З метою оцінювання рівня інклюзивності було створено методологію розрахунку Індексу інклюзивного розвитку (ІІР) та Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК).

Індекс глобальної конкурентоспроможності розраховується Всесвітнім економічним форумом на основі результатів глобального опитування керівників компаній, яке проводиться разом з мережею провідних дослідницьких інститутів і організацій у різних країнах світу. Базується на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів глобального опитування, які проводяться з 1979 року. У 2018 р. відбулась зміна у методології розрахунку щорічного Глобального рейтингу конкурентоспроможності (ГІК 4.0) Всесвітнім економічним форумом. Змінена методологія дозволяє оцінити національні

економіки 140 країн за 98 індикаторами конкурентоспроможності в 12 групах показників продуктивності, об'єднаних такими напрямками:

1)створення сприятливих умов: упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), макроекономічної стабільності, регулюючих інституцій, інфраструктури;

2)розвиток ринків: ринку праці, продуктових ринків, фінансової системи, загалом ємності ринку;

3)зосередженості на людському капіталі: здоров'я, кваліфікація;

4)формування інноваційного середовища: динаміка бізнесу; спроможність до інновацій.

Індикатори розраховуються на основі статистичних даних та опитувань за шкалою від 0 до 100 балів. Рівень 100 балів характеризує ідеальний стан національної економіки. Оновлена методологія надає змогу показати вплив четвертої промислової революції на розвиток національних економік країн світу та на такі явища, як поширення цифрових технологій, генерування ідей, підприємницька культура, інновації, відкритість й адаптивність, які раніше не брались до уваги. Також оновлена методика ілюструє всеосяжний підхід до конкурентоспроможності, за якого висока оцінка продуктивності в одній сфері не може компенсувати низьку в іншій.

Отже, методологія ГІК є орієнтиром для дослідження детермінантів впливу на розвиток економіки та покращення їх ефективності у довгостроковій стратегії зростання, що дозволяє робити виважені рішення у сфері політики, допомагати у формуванні економічних стратегій та відстежувати динаміку економічного розвитку у часі. Вона дозволяє дослідити конкурентоспроможність країн, які знаходяться на різному рівні економічного розвитку.

Враховуючи те, що відбулась зміна методології аналіз обмежений двома роками, а саме 2018 та 2019. Очолює рейтинг 2019 р. Сінгапур отримав значення показника 84,8 зі 100 балів максимально можливих (табл. 2.1). Порівняно з 2018 р. покращення розвитку економіки Сінгапуру відбулося за 10 з 12 показників драйверів продуктивності. За рівнем розвитку інфраструктури Сінгапур лідирує (95,4): перше місце за якістю інфраструктури доріг, ефективністю обслуговування морських портів і аеропортів. Країна також очолює рейтинги в сфері охорони здоров'я (100 балів), ринку праці (81,2 бали) і фінансової системи (+2,0 пункти, 91,3 бали) та досягає максимального рівня показника за макроекономічною стабільністю (+7,1 пункту, 99,7 бали). Показник ефективності ринку для Сінгапуру налічує (81,2 бали) це зумовлено тим, що Сінгапур характеризується найбільш ендогенізованою економікою в світі. Країна посідає 2-ге місце (80,4 бали) за якістю державних установ, перше місце посіла Фінляндія. Досягнення максимального рівня конкурентоспроможності Сінгапуру заважають недостатня свобода преси (12-те місце) та відсутність прихильності до стійкого розвитку (63,5 бали).

Оскільки ендогенізована модель орієнтована на максимальний ступінь ефективного використання внутрішніх ресурсів, у першу чергу людських, науково-технологічних, фінансових (в тому числі запозичене фінансування) і пріоритетність у впровадженні інновацій у всіх визначальних сферах діяльності, орієнтованість на ефективне продукування розвитку інтелектуального та людського капіталу, а також створення умов для рівноправних партнерських взаємовідносин між представниками влади, підприємництва та представників освіти в державі. Що в свою чергу підкріплюватиме позиції випереджаючої економіки, якій необхідно утримувати конкурентоспроможність на світовій арені. Тому наступним показником для аналізу було обрано Глобальний індекс конкурентоспроможності, який представлено в таблиці 2.1.

За даними таблиці помітно, що Сполучені Штати Америки займають провідну позицію в рейтингу найбільш конкурентоспроможних держав, посідаючи друге місце. Країна має лідерські позиції за показником динамічності бізнесу та посідає друге місце можливостей в інноваційній сфері. Також товарний ринок Сполучених Штатів Америки зазнав зменшення конкуренції, порівняно з 2018 р. на шість пунктів, а також ендогенність економіки на міжнародній арені (відкритість торгівлі) знизилася більше ніж на чотири пункти.

Таблиця 2.1. Ранжування країн-лідерів за Глобальним індексом конкурентоспроможності у періоді 2018–2019 рр.

2018 р.		2019 р.	
Ранг, країна	Значення (0–100)	Ранг, країна	Значення (0–100)
1 .Сполучені Штати Америки	85,6	1. Сінгапур	84,8
2. Сінгапур	83,5	2. Сполучені Штати Америки	83,7
3. Німеччина	82,8	3. Гонконг	83,1
4. Швейцарія	82,6	4. Нідерланди	82,4
5. Японія	82,5	5. Швейцарія	82,3
6. Нідерланди	82,4	6. Японія	82,3
7. Гонконг	82,3	7. Німеччина	81,8
8. Велика Британія	82,0	8. Швеція	81,2
9. Швеція	81,7	9. Велика Британія	81,2
10. Данія	80,6	10. Данія	81,2
Довідково: 83. Україна	57,0	Довідково: 85. Україна	57,0

Джерело: складено за даними [6; 7].

Варте уваги явище стрімкого покращення позицій у Гонконгу в 2019 р. стрімко піднявся на чотири позиції на третє місце в рейтингу загального індексу та зайняв перше місце за чотирма компонентами, що показують лідерство серед зростання макроекономічної стабільності (100 балів), а також очолює рейтинг за фінансовою системою (91,4 бали) та ринком продуктів (81,6 бали) і Також Гонконг на третьому місці за впровадженням інформаційно-комунікаційних

технологій (89,4 бали), компонентами інфраструктури (94,0 бали). Проте має нижче значення показника спроможності до інновацій (63,4 бали) та ринок праці (75,8 бали) через відсутність захисту прав робітників, являються слабкими місцями в конкурентоспроможності для Гонконгу.

Нідерланди помітно підвищили свою позицію в рейтингу 2019 р. порівняно з 2018 роком на дві позиції та навіть випередили Німеччину, яка вважається країною з найбільш конкурентоспроможною економікою в Європі. Але загальна кількість балів, для Нідерландів залишилася незмінною – 82,4. Найвищу позицію Нідерланди займають за рівнем макроекономічної стабільності (100 балів), досить високу за рівнем тривалості життя населення (94,2 бали), якості інфраструктури (94,3 бали), рівня кваліфікації робочої сили (84,6 бали), динамічності бізнесу (80,6 балів). В протизагальній позитивній динаміці Нідерланди отримали найнижчу оцінку (24-те місце) за спроможність економіки до впровадження ІКТ.

Передова Швейцарія в рейтингу 2019 р. спустилася на одне місце, але загальне скорочення оцінки рівня конкурентоспроможності країни становить лише 0,3 бали. Швейцарія отримала за показником макроекономічної стабільності та тривалістю життя населення максимальних (100 балів), оцінку рівня розвитку інфраструктури у (93,2 бали), а також її фінансовий ринок зарекомендував себе як найбільш розвинутий та стійким та набрав (89,7 балів). Країна посіла перше місце у рейтингу професійного навчання та можливості працевлаштування для випускників. Таке поєднання розвинутого ринку та хорошої можливості працевлаштування забезпечує найвищу в світі адаптивність талантів Швейцарії особливо до тенденцій четвертої індустріальної революції [7].

Японія третя країна в рейтингу по Східній Азії та шоста в загальному рейтингу. Опустилась в рейтингу на одну позицію у 2019 році порівняно з 2018 роком, скорочення загального балу сягнуло (0,2 бали), показники за 12

компонентами конкурентоспроможності залишились майже незмінними. Тривалість життя населення в Японії лідирує серед усіх досліджувальних країн (100 балів), макроекономічна стабільність (95 балів), інфраструктура (93 бали), ємність ринку (87 балів), впровадження ІКТ та фінансова система (86 балів). А також для країни усі інші детермінанти конкурентоспроможності економіки країни отримали оцінки не нижчі за 70 балів. Проте є показники, що зменшують загальну продуктивність, особливо недостатня гнучкість ринку праці, попри те, що тривалість навчання вважається досить довгою, а також низьким рівнем залучення жінок: 76 жінок на кожні 100 чоловіків [7].

Якщо брати до уваги Швецію, то вона посідає четверте місце серед найбільш конкурентоспроможних економік Європи та восьме в загальному рейтингу. Рівень стабільності економіки в Швеції максимальний (100 балів), також близький до максимального рівень тривалості життя населення (97 балів), високий рівень упровадження ІКТ (88 балів), високий бал стійкості фінансової системи (88 балів), розвинута інфраструктура та ефективна система освіти (по 84 бали). На високих позиціях інноваційний потенціал і бізнес-динамізм. Проте все ж існують проблеми в розвитку економіки Швеції серед яких недостатньо великий розмір ринків експортного та внутрішнього, а також ринку праці.

Велика Британія посіла дев'яте місце у 2019 р., опустившись на одну позицію в порівнянні з минулим роком. Максимальний бал отримала за макроекономічною стабільністю (100 балів), високі бали за розвиток інфраструктури та фінансової системи (88,9 та 88,1 бали відповідно). Також високий рівень кваліфікації робочої сили (81,9 бали), але необхідно поліпшувати можливості працевлаштування випускників (62,3 бали), цифрові навички робітників (65,6 бали), та можливостей для їх навчання й перепідготовки (62,7 бали). Також у 2019 р. у Британії спостерігалось погіршення та інноваційного потенціалу а діяльності бізнесу, найслабкішою категорією виявилась

ефективність ринку (64,6 бали) через зниження ендогенізації в сфері міжнародної торгівлі та дотримання принципу екзогенної політики, а також зменшення конкуренції на внутрішніх ринках. У 2019 р. у (74,4 бали) оцінили якість функціонування державних установ, а рівень упровадження ІКТ, все ж низький за стандартами ОЕСР, лише набравши (73,0 бали), що на 20 і 15 балів нижче, ніж у таких розвинених економік як у Кореї й Швеції.

Данія утримувала свої позиції на 10 місці два роки поспіль та покращила свої показники за 10 з 12 компонентів оцінки, в них розвиток фінансової системи країни та інституцій був найбільш істотним. Макроекономічна стабільність оцінена в (100 балів), широке впровадження ІКТ (82,3 бали), рівень кваліфікації робітників на високому рівні (85,7 бали) та надійний ринок праці та оцінений в (78,2 бали). Найм іноземної робочої сили в Данії низько оцінений (45 балів) і визначення розміру заробітної плати теж в межах середньої оцінки (55,9 бали). Негативним фактом в оцінці стало те, що витрати на НДДКР було скорочено в країні.

Отже, середній бал Глобального індексу конкурентоспроможності за всіма країнами, дорівнював 60,7 у 2019 році. За 12 компонентами по всіх досліджувальних країнах у порівнянні із максимальною оцінкою в 100 балів виявлено також істотний розрив. Лише за двома показниками – охорона здоров'я та макроекономічна стабільність – він становить менше ніж 30 пунктів у всьому світі. Можна зробити висновок, що країни з розвинутою економікою все ж відстають від ідеального стану на 30 пунктів, попри високі оцінки, також на 40 пунктів перевищує середній розрив за рівнем інноваційних можливостей. А також країна Сінгапур, що є лідером по результатах у цілому, все ще відстає від ідеального на 15 пунктів.

Показник ринку продуктів став єдиним, в якому значення впали з 2018 року (на 0,6 пункти), такий стан речей трактує зростання напруженості в світовій

торгівлі та посилення торгових бар'єрів, що зменшують обсяги ринків до яких мають доступ. Можна сказати, що загалом глобальна конкурентоспроможність в світі зросла на 1,3 пункти протягом 2019 р., це відбулось переважно завдяки збільшенню обсягів упровадження ІКТ. З погляду на це, можна стверджувати, що необхідно досить багато часу, щоб відчуті результати структурних реформ, спрямованих на підвищення продуктивності. Незважаючи на загальну позитивну динаміку, за 2018 рік у 2019 році світова економіка все ж стала менш конкурентоспроможною, це помітно по динаміці п'яти країн G7: Німеччина, Японія, Сполучені Штати, Канада та Велика Британія.

Щодо України, то Фахівці Міжнародного економічного форуму оцінили конкурентоспроможність її економіки у 2018 і 2019 рр. у 57 балів, така оцінка є нижчою серед розрахованого середнього результату (60,7 балів) за всіма країнами, які оцінювали. Також у порівнянні до 2018 року у рейтингу 2019 р. позиція нашої держави погіршилась (85-те місце проти 83-го у 2018 р.), проте варто також пам'ятати, що у 2017 році Україна посідала 89-те місце. Такий напрям оцінки як «створення сприятливих умов» з драйверами продуктивності значно виріс, при цьому розвиток інституцій на (1,6 бали) та макроекономічна стабільність – більшою мірою (на 2,0 бали). Тривалість життя населення значно скоротилася на (6,6 бали), проте показник оцінки кваліфікації робочої сили в державі збільшився на (1,0 бал). Ринки в Україні показали тенденцію зростання (ринок праці та продуктивний), проте оцінки стабільності фінансової системи й розвитку стали гіршими.

Позитивним також є те, що Україна однією ного вже на шляху ендогенізації за показником динамізм бізнесу, який покращився у 2019 році та спроможність до інновацій трохи. Тому що при впровадженні моделі ендогенізації основним драйвером зростання вітчизняної економіки мають стати саме інновації [1].

Вже зараз помітно, що економіка, яка здатна ставати знаннєвою та креативною, матиме в найближчому майбутньому перевагу. Тому зосередженість на пріоритетності інновацій та їх можливостей може прискорити зростання й розвиток національної економіки вже у короткостроковій перспективі. Проте інновації здатні підвищити продуктивність тоді, коли вони досягають бажаних ринків і мають комерційний успіх. Сам процес створення інновацій залежить від багатьох факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Відсутність або недостатність будь-якого фактора може стати блокуванням у створенні нового продукту або ж нової ідеї із подальшою перепорою в їх реалізації. Така оцінка конкурентоспроможності економік країн світу говорить про те, що країни з більш сприятливим інноваційним мають в арсеналі більш широкий арсенал інструментів для зростання економіки. Також прослідковується тенденція, що країни з високим доходом мають вищі оцінки, ніж країни з низьким доходом, що становлять детермінанти ендогенізації економіки й спроможності до інновацій. Незважаючи на це вони є далекими від оцінки у 100 балів за всіма компонентами, тому для всіх економік відкритий потенціал для подальшого розвитку.

Якщо приблизитись детальніше до аналізу інноваційної спрямованості країн, то її оцінюють за Глобальним інноваційним індексом (ГІІ), укладачами якого є Корнельський університет, Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), Європейський інститут управління бізнесом (INSEAD) та партнери. Глобальний інноваційний індекс формується на основі 80 показників, об'єднаних у сім груп, по 129 країнах. Підсумковий рейтинг розраховують як середнє двох субіндексів – ресурсів інновацій (інститути, людський капітал і наука, інфраструктура, розвиток внутрішнього ринку і бізнесу) та результатів інновацій (прогрес технологій і економіки знань, розвиток креативної діяльності). Даний коефіцієнт визначають як відношення двох субіндексів, що

показує агреговану результативність інноваційної діяльності за умов певного інноваційного потенціалу.

З 2011 по 2019 р. утримує лідерство в цій сфері Швейцарія завдяки обсягам патентування та виробництва високотехнологічної продукції. Друге місце займає Швеція, за нею йдуть Сполучені Штати, Нідерланди та Велика Британія. Рейтинг наведений у (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Рейтинг країн за Глобальним інноваційним індексом (ГІІ) за період 2018–2019 рр., (100 = найбільш інноваційні)

2018 р.		2019 р.	
Ранг, країна	Бальна оцінка	Ранг, країна	Бальна оцінка
1. Швейцарія	68,40	1. Швейцарія	67,24
2. Нідерланди	63,32	2. Швеція	63,65
3. Швеція	63,08	3. Сполучені Штати Америки	61,73
4. Велика Британія	60,13	4. Нідерланди	61,44
5. Сінгапур	59,83	5. Велика Британія	61,30
6. Сполучені Штати Америки	59,81	6. Фінляндія	59,83
7. Фінляндія	59,63	7. Данія	58,44
8. Данія	58,39	8. Сінгапур	58,37
9. Німеччина	58,03	9. Німеччина	58,19
10. Ірландія	57,19	10. Ізраїль	57,43
43. Україна	38,52	47. Україна	37,40

Джерело: складено автором за даними [4].

Даний рейтинг показує найбільш інноваційні економіки світу. За даними таблиці регіональні лідери в інноваціях: Швейцарія, США, Сінгапур, Чилі, Південна Африка, Ізраїль, Індія і а також за групами доходів показали максимальні показники: Китай, Швейцарія, Руанда і В'єтнам. Наприклад, Китай, попри те, що має один із найкращих показників за середнім рівнем доходу, не припиняє підвищувати свій інноваційний індекс. Країна стрибнула з 17-ї позиції

у 2018 р. на 14-ту у 2019 році. Китай займає лідерські позиції за промисловими зразками й товарними знаками за походженням, патентами, а також кількістю провідних науково-технічних кластерів, експортом високотехнологічних товарів в рейтингу (18 із 100). На думку експертів звіту перспективи для інновацій є у всього світу, проте найбільш сприятливе середовище в Азії.

У Центральній і Південній Азії абсолютним лідером є Індія. У 2019 р. в порівнянні з 2018 роком покращила своє становище в рейтингу на п'ять позицій та посіла 52-ге місце, проте варто зазначити, що ще у недалекому 2015 р. вона була на 81-му місці. Індія, як і Китай, незмінно входить до числа кращих у світі за рушійними чинниками інновацій: частка інвестицій у масштабах усієї економіки, експорт послуг ІКТ, експорт творчих товарів, чисельність випускників у сфері науки й техніки. Незважаючи на те, що в досліджувальних роках показник інвестицій в інновації збільшився в усьому світі, як і використання інтелектуальної власності, але політична нестабільність на фоні світової пандемії та конфлікти заважають створенню й упровадженню інновацій у окремих частинах світу. У 2019 р. такі країни як Нігер, Бурунді та Ємен посідали найнижчі місця в рейтингу.

ГП для України в 2019 році експерти оцінили у (37,4 бали). Україна посіла в рейтингу інноваційного індексу 47-му позицію. У 2018 р. з оцінкою в (38,52 бали) Україна посідала 43-тє місце, проте варто зазначити, що у 2017 р. національна економіка була на 50-му з результатом (37,6 бали). У 2019 р. порівняно з попереднім роком скорочення зазнали такі складові індексу: креативні результати (3,0 бали), людський капітал (2,3 бали), знання й технологічні результати (2,1 бали), інфраструктура (2,1 бали).

Отже, згідно з аналізом ГП у 2019 р. можна зробити такі висновки:

- країни Азії з кожним роком все більше розвивають свої інноваційні можливості, сприяють вільній динаміці міжнародних патентних ставок, зокрема, використовуючи Міжнародну патентну систему WIPO;

- витрати на НДДКР, особливо в деяких країнах з високим рівнем доходу, зростають низькими темпами, що є негативним фактором впливу на розробку інновацій в країні;

- політика протекціонізму несе в собі уповільнення зростання продуктивності інновацій та їх створення;

- якщо з погляду Паретто ефективності поглянути, то 80% із 20% усіх інноваційних ресурсів і результатів зосереджені в небагатьох країнах;

- місця науково-технічних об'єднань зосереджені в США, Китаї й Німеччині, однак Іран, Бразилія, Російська Федерація, Туреччина та Індія також включені до рейтингу 100 перших [4].

Можна сказати, що Глобальний інноваційний індекс оцінює країни світу за їх інноваційним потенціалом і продуктивністю, та виокремлює економіки, які лідирують на світовій арені в перетворенні інвестицій на інновації. Тобто сам індекс є доволі вузьконаправленим. На противагу Глобальному інноваційному індексу, Глобальний індекс конкурентоспроможності є більш детальним, включає понад 100 показників. Із головних недоліків те, що навіть цей індекс не в змозі охопити такі напрямки, як готовність приймати виклики та слідувати тенденціям четвертої індустріальної революції, а також ресурсоохорони та сталого екологічного розвитку в паралелі з розвитком економіки.

З огляду на вищезазначені недоліки, найбільш оптимальним з погляду оцінювання рівня наближеності до ендогенного розвитку економіки в сучасному світі є Індекс інклюзивного розвитку (ІІР), що включає три групи із 12 показників розвитку країни:

1) показники зростання й розвитку: очікувана тривалість здорового життя (роки), зайнятість (%), продуктивність праці (дол. США), ВВП на душу населення (дол. США);

2) показники інклюзивності: коефіцієнт Джині (розшарування суспільства за доходами, від 0 до 100), рівень бідності (%), медіанний дохід домогосподарств (дол. США за день);

3) показники наслідування поколінь та сталості розвитку: державний борг (% від ВВП), скориговані чисті заощадження (% від валового національного доходу), коефіцієнт демографічного навантаження (%), інтенсивність парникового забруднення на одиницю ВВП (кг/дол. США) [11].

Таблиця 2.3. Рейтинг Індексу інклюзивного розвитку 2018 р. в групах розвинутих країн і країн, що розвиваються з доходами населення вище від середнього рівня (найвища оцінка – 7,0)

Ранг	Розвинуті країни	Бали	Зміни за п'ять років, %	Ранг	Країни, що розвиваються	Бали	Зміни за п'ять років, %
1	Норвегія	6,08	-0,77	1	Литва	4,86	+4,90
2	Ісландія	6,07	+12,58	2	Угорщина	4,74	+8,10
3	Люксембург	6,07	+0,15	3	Азербайджан	4,69	-2,07
4	Швейцарія	6,05	+1,92	4	Латвія	4,67	+8,60
5	Данія	5,81	+4,76	5	Польща	4,61	+3,39
6	Швеція	5,76	+0,48	6	Панама	4,54	+4,80
7	Нідерланди	5,61	+0,43	7	Хорватія	4,48	+2,89
8	Ірландія	5,44	+9,28	8	Уругвай	4,46	+1,65
9	Австралія	5,36	+0,46	9	Чилі	4,44	+1,76
10	Австрія	5,35	-0,17	10	Румунія	4,43	+4,21
Довідково:					Україна	3,42	-6,80

Джерело: складено автором за даними [4].

Стосовно тенденцій для даного індексу, то Норвегія стала країною з найбільш розвинутою економікою з позиції інклюзивності, а також друга в одному з трьох основних компонентів індексу (наслідування поколінь та сталого розвитку) і третя в кожному з двох інших (зростання й розвиток та інклюзія).

Малі європейські економіки також в числі беззаперечних лідерів, а також Австралія єдина з неєвропейською економікою поселилась в десятці лідерів (табл. 2.3). До першої десятки економік, що на стадії розвитку ввійшли: Польща, Румунія Литва, Хорватія, Латвія, та Угорщина. Ці економіки лідирують у показниках зростання й розвитку, в наслідок переваг від членства в ЄС та інтеграції. Високі показники інклюзивного розвитку серед країн Латинської Америки зайняли: Уругвай, Панама, та Чилі – вони також вважаються найбільшими економіками в регіоні. І беззаперечним лідером та третім місцем у рейтингу Азербайджан.

Російська Федерація (19) випереджає Китай (26), Бразилію (37), Індію (62) і Південну Африку (69), попри те, що Китай посідає перше місце серед країн з економікою, що розвивається, за темпами зростання ВВП на душу населення (6,8%) і продуктивності праці (6,7%). Індонезія (36), Туреччина (16), Мексика (24), належать до країн, які демонструють орієнтацію на концепцію сталого розвитку, проте ще не досягли лідерства та стабільності у показниках добробуту населення, рівності доходів. Варто зазначити, що найменш інклюзивними економіками стали Малаві, Єгипет, Мозамбік, Лесото та Зімбабве, [8].

Україна у 2018 р. в рейтингу інклюзивного розвитку посіла 49-те місце. Така позиція була обумовлена низькими оцінками таких показників як «Створення активів та підприємництво», «Корупція та концентрація ренти», «Доступ до фінансової системи та інвестиційна бізнес-активність». Загалом протягом останніх п'яти років показники ІР покращали 66 зі 103 країн, що свідчить про докладання певних зусиль політиками для розширення соціально-економічного прогресу. Однак така тенденція характерна здебільшого для країн з доходами населення вище від середнього, тоді як країни з низьким доходом ще більше відстали, а у 28 країн показники ІР знизилися попри збільшення ВВП на душу населення.

2.2 Аналіз соціально-економічного розвитку України

У сучасній світовій економічній системі основним виробничим ресурсом є людський капітал. Її якісні та кількісні характеристики визначають рівень економічного розвитку. По мірі зростання світового населення існує проблема ефективного розподілу економічних ресурсів з метою розвитку людського капіталу як основного драйверу сучасної економіки. Тому зараз, як ніколи раніше, існує потреба в ефективних економічних концепціях зростання зосереджувався насамперед на вирішенні демографічних, соціальних та культурних проблем. Однією із сучасних концепцій, що пояснює таке явище є Концепція ендогенного зростання, суть якої полягає в рівномірному розподілі вигод від економічного зростання серед різних учасників економічної діяльності, а також у створенні можливостей для максимального включення більшої кількості зацікавлених осіб у процесі створення ВВП.

Концепція ендогенного зростання включає в себе всі детермінанти інклюзивного розвитку (ІЗР), тому методика розрахунку Індексу інклюзивного розвитку, що запропонована фахівцями ВЕФ, має показовий ефект для виявлення результатів та стану економік по зазначеним індикаторам і показникам. Склад індикаторів, аналіз та інтерпретація опублікованих результатів розрахунку індексу є предметом досліджень таких вітчизняних і іноземних авторів, як: Р. Рамос, В. Адамик, І. Бобух, Л. Федулова, Д. Лебідь, А. Базиліук, О. Жулин, О. Прогнімак, Р. Раньєрі, С. Щегель та ін.

Тому в даному дослідженні було проведено аналіз усіх підходів до визначення даного показника з метою найбільш повного аналізу. Автори методик розрахунку ІЗР наголошують, що головним завданням визначення ключових показників ефективності є стратегія побудови ефективної комунікації між урядом

і приватним сектором з метою визначення політичних та економічних пріоритетів на шляху до ендегенного зростання [14].

Для розрахунку ІЗР ВЕФ включає 12 ключових показників, які об'єднані в три групи: інклюзивність, зростання і розвиток, стійкість розвитку, спадкоємність поколінь. Інформація подана в звіті Всесвітнього банку «Індикатори світового розвитку». Валовий внутрішній продукт розраховують в постійних цінах в доларах США як суму всієї доданої вартості виробників-резидентів економіки в державі з додаванням податків та вирахуванням субсидій, що не включені до вартості продуктів, розділено на середньорічну чисельність населення. Продуктивність праці розраховують як відношення ВВП до показника загальної зайнятості в країні. Джерелом інформації виступають дані звіту Всесвітнього банку «Показники світового розвитку».

Очікувана тривалість здорового життя як середня кількість років, які людина може прожити «з повним здоров'ям», враховуючи роки, які вона прожила з неповним здоров'ям через хвороби та/або травми. Джерелом інформації слугує «База даних глобального тягара захворювань» Інституту вимірювання та оцінювання здоров'я (Вашингтон, США).

Розшарування суспільства за доходами, або коефіцієнт Джині, вимірює відхилення чинного розподілу в економіці чистих доходів між фізичними особами або домашніми господарствами від абсолютно рівного розподілу. Індекс Джині, що дорівнює нулю, є ідеальною рівністю, а індекс, що дорівнює 100, означає ідеальну нерівність. Джерелом інформації слугують дані Стандартизованої світової бази даних про нерівність доходів (SWIID).

За період 2012–2016 рр. ІЗР для України дорівнював 3,67 бала при максимальному значенні сім. За період з 2013–2017 рр. цей показник зменшився на 0,25 пункти і становив 3,42 бали. Погіршились значення продуктивності праці,

зайнятості населення, коефіцієнт демографічного навантаження, державний борг, коефіцієнт Джині за доходами, рівень бідності, середній дохід на день. Тобто сім індикаторів погіршили свої позиції. Це свідчить про незадовільний стан процесів ендогенізації України, що ілюструє погіршення позиції країни в рейтингу інклюзивного зростання, опублікованого в 2018 р. (49-те місце з 74 країн проти 47-го місця в 2017 році). Отже, методика розрахунку ІЗР включає аналіз семи сфер (рівнів) соціально-економічної політики, які характеризують стан: освіти та навичок громадян, послуг й інфраструктури, корупції та концентрації ренти, доступу до фінансового й кредитного ринків, створення активів і підприємництво, зайнятості та оплати праці, фіскальних платежів. Рейтинги країн від Всесвітнього економічного форуму у 2017 та 2018 рр. було побудовано на основі статистичних даних міжнародних організацій та даних суспільної думки за період 2012–2018 рр.

В умовах розгортання четвертої промислової революції й швидких технологічних змін, здатність до гнучкості, перекваліфікації, постійного удосконалення вмінь, технологічних перетворень до оцінки ІЗР включено було ряд соціальних. Вони аналізують доступність якісних освітніх послуг, доступності освіти, середню тривалість навчання, гендерну пропорційність в освіті, обсяги зарахування учнів (студентів, слухачів) до закладів початкової, базової, професійної й вищої освіти. Присутні також показники якості освітньої системи в цілому, вони оцінюють рівень знань учнів у середніх школах, доступ до Інтернету в школах, рівень державних витрат на освіту, якість професійної освіти.

У України високі бальні оцінки показників за даними Всесвітнього економічного форуму у сфері «Освіта та навички» у 2017-2018 роках, загальна (середня) оцінка – 5,86 бали. До неї враховувались такі показники як: доступність

освіти – 5,68 бали, якість – 6,10 бали, освітній капітал – 6,46 бали, при максимальному значенні у сім балів [16].

В контексті рівних економічних можливостей розуміється загальна доступність для кожного громадянина основних послуг та інфраструктури, що передбачає визначення рівня якості у рівні доступності до медичних послуг, комунікаційних технологій, доступу до поліпшеної питної води, контролю за виконанням екологічних правил та норм, надійності поліцейських служб, інвестицій у транспортну мережу тощо.

У України вищі за середні й високі оцінки у контексті економічних можливостей, а загальна оцінка досягла – 4,75 бали. Детальніше такі показники оцінювали: основні послуги та цифрова інфраструктура – 4,34 бали, медичні послуги та інфраструктура – 5,15 бали, при максимальному значенні у сім балів [16].

Оскільки рівень корупції та тіньової економіки створює значні перепони у формуванні сприятливого клімату для економічного зростання, Всесвітній економічний форум приділяє увагу даному явищу в тому числі, бо її наслідки відчують пересічні громадяни. Показники цієї групи визначають рівень ділової й політичної етики а також доходи від використання виробничих ресурсів і їх концентрацію. Рівень незалежності суддівської системи від впливу уряду також можна визначити за допомогою показника ділової та політичної етики індивідів, фірм; місце в економічній системі незаконного привласнення державних коштів; ухилення від сплати податків; лобіювання влади; рівня хабарництва у політичному житті тощо. Не секрет, що такі явища пригнічують економічне зростання та знижують рівень життя населення. Показники цієї групи також відображають сприйняття ступеня монополізації, вільна конкуренція, ефективність нормативного забезпечення у захисті посадових осіб, ефективність антимонопольної політики. Дані показники входять до групи показників

«Корупція та концентрація ренти», фахівці ВЕФ отримують у результаті вивчення суспільної думки.

За звітними даними з цієї групи показників «Корупція та концентрація ренти», Україна отримала незадовільні оцінки, а саме за такими показниками: ділова і політична етика – 2,76 бали, концентрація ренти – 2,87 бали, загальна оцінка – 2,81 бали при максимально можливому значенні у сім балів [16].

Доступ до фінансового ринку в Україні за розрахунками ВЕФ оцінено в (3,41 бали). При цьому інвестиційна бізнес-активність на незадовільному рівні – 2,02 бали, що зумовило незадовільну загальну оцінку цього напрямку соціально-економічної політики – 2,71 бали із семи максимально можливих [16].

За напрямом «Створення активів та підприємництво» Україна отримала задовільну (середню) оцінку у розмірі 3,29 бали із семи можливих. При цьому ведення малого бізнесу оцінили в (3,86 бали), а управління активами домогосподарств у – 2,74 бали, що є незадовільною оцінкою [16].

За групою економічних показників «Зайнятість і оплата праці» Україну оцінили у (4,78 бали), що відповідає середньому значенню. При цьому показники підрівня «Продуктивна зайнятість» (4,52 бали) був оцінений менше, ніж «Компенсація заробітної плати» (5,03 бали) [16].

За групою економічних показників сфери фіскальних платежів Україна також отримала середню оцінку (3,84 бали) за розрахунками ВЕФ. При цьому підрівень «Податкова система» не такий ефективний (3,06 бали), ніж «Соціальний захист» (4,62 бали) [16].

За оцінкою фахівців ВЕФ, з 15 досліджуваних підрівнів соціально-економічної політики України протягом 2012–2016 рр. найбільш ефективними є медичні послуги та інфраструктура, освітній капітал, якість і доступність освіти,

найменш ефективними – інвестиційна бізнес-активність, концентрація ренти, управління активами домогосподарств, ділова та політична етика (рис. 2.1).

Таблиця 2.4. Динаміка ключових індикаторів соціально-економічної ефективності національної економіки України протягом 2012–2018 рр.

Ключові Роки показники ефективності	Індикатори	Роки	
		2012–2016	2013–2017
Зростання і розвиток	ВВП на душу населення (долари США у постійних величинах)	2 824,0	2 906,0
	Продуктивність праці на одного працівника (долари США)	17 157,0	15 845,0
	Очікувана тривалість здорового життя (роки)	64,1	64,1
	Зайнятість населення (відсотки)	55,0	53,9
Інклюзивність	Коефіцієнт Джині – розшарування суспільства за доходами (від 0 до 100)	25,5	26,3
	Рівень бідності (відсотки)	0,1	0,5
	Коефіцієнт Джині – розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0 до 100)	91,7	90,1
	Середній дохід (долари США на день за ПКС у постійних величинах)	11,4	10,2
Спадкоємність поколінь і стійкість розвитку	Скоректовані чисті заощадження (відсотки від ВНД)	-0,5	1,0
	Парникова інтенсивність ВВП (кілограми викидів CO ₂ на долар)	347,0	347,0
	Державний борг (відсотки від ВВП)	80,1	81,2
	Коефіцієнт демографічного навантаження (відсотки)	43,3	45,8
Індекс інклюзивного зростання й розвитку		3,67	3,42

Джерело: складено автором на основі [2; 7]; розраховано автором.

В табл. 2.4 відповідно до методики ВЕФ, представлено 12 показників ефективності національної економіки, у період з 2012 по 2017 роки, що об'єднані в три групи: зростання і розвиток, інклюзивність, спадкоємність поколінь і стійкість розвитку.

Отже, за даними розрахунку фахівців ВЕФ, індекс інклюзивного зростання й розвитку України за період 2012–2016 рр. дорівнював 3,67 бали при максимальному значенні сім. Протягом 2013–2017 рр. індекс інклюзивного зростання зменшився на 0,25 пункти і становив 3,42 бали (табл. 2.4). Негативну динаміку серед усіх показників показали: коефіцієнт Джині за доходами, продуктивність праці, державний борг, рівень бідності, зайнятість населення, коефіцієнт демографічного навантаження, середній дохід на день. В результаті сім з дванадцяти досліджувальних індикаторів мали негативні тенденції. Такі результати свідчать про незадовільний стан зосередження економічного розвитку України в напрямку ендогенізації та ілюструє погіршення позиції країни в рейтингу інклюзивного зростання, опублікованого в 2018 р. (49-те місце з 74 країн проти 47-го місця в минулому році). Незважаючи на негативну динаміку, слід зауважити що при розрахунку рейтингу інклюзивного зростання дослідники не брали до уваги рівень «тіньової економіки», що могло б для України значно погіршити і без цього незадовільні позиції [4].

Наступною використаною методологією стала пропозиція вітчизняних економістів А. Базилюка та О. Жулина для детального розрахунку індексу інклюзивного розвитку:

1. Методом розрахунку індексу інклюзивного зростання (ІІГ) через відношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників.
2. Методом розрахунку інтегрального показника рівня доступу до можливостей і результатів праці.

Вищезазначені методи мають на меті визначення та оцінку важливих детермінант соціально-економічного розвитку національної економіки в напрямку ендогенізації, а також тих, які гальмують або стимулюють ендогенізацію національної економіки.

Формула індексу інклюзивного зростання (IG):

$$IG = \frac{I_{ВВП}}{I_{ПБ} \times I_{Б} \times I_{БФ}}, \quad (2.1)$$

де $I_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП;

$I_{ПБ}$ – індекс поглиблення бідності;

$I_{Б}$ – індекс недоотриманого ВВП через безробіття;

$I_{БФ}$ – індекс боргового фінансування економіки.

Формула індексу поглиблення бідності:

$$I_{ПБ} = \frac{БГ_{Поточн}}{БГ_{Баз}}, \quad (2.2)$$

$$БГ = \frac{МБ - ДБ}{МБ}, \quad (2.3)$$

де $БГ_{Поточн}$ і $БГ_{Баз}$ – показники глибини бідності в поточному й базовому періодах;

$МБ$ – визначена межа бідності (за нормативами ООН);

$ДБ$ – середні доходи бідного населення на 1 особу.

Формула індексу недоотриманого ВВП через безробіття:

$$I_B = \frac{ВВП_{\text{розрах}}}{ВВП_{\text{факт}}}, \quad (2.4)$$

$$ВВП_{\text{розрах}} = ПП \times Ч_{\text{без}} \times ВВП_{\text{факт}}, \quad (2.5)$$

де $ВВП_{\text{факт}}$ і $ВВП_{\text{розрах}}$ – фактичний і розрахунковий валовий внутрішній продукт;

ПП – продуктивність праці;

$Ч_{\text{без}}$ – чисельність безробітного населення.

Індекс боргового фінансування економіки визначають за формулою:

$$I_{БФ} = \frac{I_{ПС}}{I_{ВВП}}, \quad (2.6)$$

де ІПС – індекс проміжного споживання;

$I_{ВВП}$ – індекс ВВП у відсотках [3, с. 24].

Межа бідності розрахована Світовим банком визначається на рівні 5,05 дол. США, та коригується відповідно до інфляції долара США кожні 10 років [1]. Щоб визначити межу бідності для національної валюти, потрібно 5,05 дол. США помножити на середньорічний курс долара у досліджуваному періоді. Тому абсолютний критерій бідності, коли доходи нижче від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Показник «середні доходи бідного населення в гривнях на 1 особу на день» розраховується, як середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на

одну 1 особу в місяць) розділений на 30 днів. Результати обрахунку індексу поглиблення бідності в Україні протягом 2012–2017 рр. з використанням формул (2) і (3) наведено в *табл. 2.5*.

Таблиця 2.5. Вихідні дані для Індексу поглиблення бідності в Україні протягом 2011–2019 рр.

Показники	Роки								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Визначена межа бідності (за нормативами ООН), дол. США на 1 особу на день	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05
Середньорічний курс дол. США, грн	7,94	8,08	8,12	11,56	21,36	25,44	26,44	27,2	25,8
Визначена межа бідності (за нормативами ООН), грн на 1 особу на день	40,10	40,80	41,01	58,38	107,87	128,47	133,52	137,36	130,29
Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць), грн	843,2	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8	1938,66
Середні доходи бідного населення, грн на 1 особу на день	28,11	34,75	37,12	39,20	40,91	46,27	53,46	58,16	64,62
Глибина бідності	0,30	0,15	0,09	0,33	0,62	0,64	0,60	0,58	0,50
Індекс поглиблення бідності	-	0,50	0,32	1,10	2,08	2,14	2,01	0,97	0,86

Джерело: складено автором на основі [2; 7];

Аналізуючи вихідні данні в таблиці помітно, що для України індекс поглиблення бідності в 2017 р. збільшився в чотири рази порівняно з 2012 р., що говорить про негативні явища в економіці і свідчить про її нестабільних стан.

Продуктивність праці розрахована відношенням фактичного ВВП до чисельності зайнятих у віці 15–70 років. Для розрахунку вихідних даних для таблиці було використано формули (4) і (5). З огляду на результати вихідних даних *табл. 2.6*, індекс недоотриманого ВВП через безробіття в Україні протягом 2012-2018 збільшився з 8% у 2012 р. до 11% у 2017 р. та знову зменшився на 1% у 2018 році – 10%.

Таблиця 2.6. Вихідні дані та результати розрахунку індексу недоотриманого ВВП через безробіття в Україні протягом 2012–2019 рр.

Показники	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Фактичний ВВП, млн грн	1 404 669	1 465 198	1 586 915	1 988 544	2 385 367	2 983 882	3 558 706	3 974 564
Чисельність зайнятих у віці 15–70 років, тис. осіб	19 261,4	19 314,2	18 073,3	16 443,2	16 276,9	16 156,4	16 360,9	16 668,0
Продуктивність праці, млн грн на 1 тис. осіб	72,9	75,9	87,8	120,9	146,5	184,7	217,5	238,5
Чисельність безробітного населення у віці 15–70 років, тис. осіб	1 589,8	1 510,4	1 847,6	1 654,7	1 678,2	1 698,0	1 487,9	1 645,8
Розрахунковий ВВП, млн грн	1 520 565	1 579 779	1 749 142	2 188 654	2 631 306	3 297 481	3 882 324	4 367 087
Індекс недоотриманого ВВП через безробіття	1,08	1,08	1,10	1,10	1,10	1,11	1,09	1,10

Джерело: складено автором на основі [5; 11];

Індекс проміжного споживання розраховувався відношенням витрат на товари та послуг для виробничих потреб до загального випуску товарів та послуг.

Вихідні дані та результати розрахунку індексу боргового фінансування економіки України протягом 2012–2018 рр. наведено в *табл. 2.7*, застосована методологія розрахунку за формулою (6). Отже на основі проведених розрахунків помітно, що індекс боргового фінансування економіки за досліджуваний період збільшився на 5 пунктів.

Таблиця 2.7. Вихідні дані та результати розрахунку індексу боргового фінансування економіки України протягом 2012–2018 рр.

Показники	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Проміжне споживання, млн грн	1 888 496	1 853 194	1 971 308	2 499 854	3 035 066	3 735 836	4 475 279
Випуск (в основних цінах), млн грн	3 150 653	3 189 558	3 354 027	4 189 241	5 058 294	6 255 397	7 493 469
Індекс проміжного споживання, ч. од. до випуску	0,60	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,60
Індекс ВВП, ч. од. до 2010 року	1,06	1,06	0,99	0,89	0,91	0,94	0,97
Індекс боргового фінансування економіки	0,57	0,55	0,59	0,67	0,66	0,64	0,62

Джерело: складено автором на основі [5; 9];

Використовуючи результати розрахунків за формулою (1), визначено, що індекс інклюзивного зростання національної економіки за періоди 2012–2016 та 2013–2017 рр., який був розрахований на основі співвідношення основних макроекономічних показників, дотримувався негативних тенденцій, при цьому його скорочення за період 2013–2019 рр. було більш суттєвим, ніж за період 2012–2016 рр. При цьому найбільших негативних змін зазнав індекс поглиблення бідності: протягом 2012–2016 рр. відбулося зростання показника на 1,64 одиниці, а протягом 2013–2017 рр. – на 1,96 одиниць (табл. 2.10). Проте у 2018 році

значення індексу значно покращилось в порівнянні з 2017 роком зменшився на 1,04 одиниці. Також тенденцію до зменшення підтримав індекс недоотриманого ВВП через безробіття та зменшився у 2018 році, порівнянно з 2017 роком на 0,2 одиниці. Індекс боргового фінансування економіки у 2018 році аналогічно зменшився на 0,2 одиниці порівняно із значенням 0,64 у 2017 році, що говорить про зменшення рівня безробіття в державі. Тобто всі розраховані показники мали тенденцію до поступового збільшення до 2017 року і в 2018 році прийняли тенденцію зменшення.

Таблиця 2.8. Вихідні дані та результати розрахунку індексу інклюзивного зростання національної економіки за період 2012–2018 рр.

Показники	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Індекс ВВП, ч. од. до 2010 р.	1,06	1,06	0,99	0,89	0,91	0,94	0,97
Індекс поглиблення бідності	0,50	0,32	1,10	2,08	2,14	2,01	0,97
Індекс недоотриманого ВВП через безробіття	1,08	1,08	1,10	1,10	1,10	1,11	1,09
Індекс боргового фінансування економіки	0,57	0,55	0,59	0,67	0,66	0,64	0,62
Індекс інклюзивного зростання	3,44	5,58	1,39	0,58	0,59	0,66	1,46

Джерело: складено та розраховано автором.

Отже, за даними отриманих результатів індекс інклюзивного зростання, який розраховувався на основі співвідношення основних макроекономічних показників національної економіки України значно змінився за період 2012-2018 рр. і зменшився на 1.98 одиниць у 2018 році порівняно з 2012 роком. Проведений аналіз показників інклюзивності в контексті ендогенізованого розвитку, наведених у звітах ВЕФ та розрахованих за методикою науковців А. Базилук та О. Жулин, показує, що протягом 2012–2017 рр. відбулись тенденції в бік тенденцій до зменшення оцінок. За методикою фахівців ВЕФ, негативних змін на кінець досліджувального періоду зазнали зайнятість населення, продуктивність

праці, рівень бідності, коефіцієнт Джині за доходами, коефіцієнт демографічного навантаження, середній дохід на день, державний борг. Аналізуючи результати проведених розрахунків можна зробити висновок, що у досліджувальному періоді відбулось зменшення індексу інклюзивного зростання національної економіки за періоди 2012–2017 рр., розрахованого на основі співвідношення основних макроекономічних показників. Особливістю стало те, що скорочення за період 2013–2017 рр. було більш суттєвим, ніж за період 2012–2016 рр. А також найбільш негативну динаміку показав індекс поглиблення бідності. На противагу йому, індекс інклюзивного зростання за доступом до можливостей і результатів праці майже не змінився за досліджуваний період. Однак його абсолютні значення є набагато нижчими за значення індексу, визначеного на основі співвідношення макроекономічних показників. Тому висновком проведеного розрахунку постає підтвердження факту низької спрямованості національної економіки в бік концепції інклюзивності через призму ендогенізації розвитку економіки. Досліджені детермінанти вказують на недостатній рівень їхньої розвиненості та низького рівня конкурентоспроможності, особливо на глобальному рівні та міжнародній арені. Тому такий стан національної економіки підтверджує необхідність пошуку, формування та подальшого впровадження абсолютно нової моделі розвитку економіки. А саме модель, яка пропонується в даній роботі – ендогенізованого економічного зростання. Бо вона забезпечить максимізацію ефективності усіх досліджувальних вище показників, шляхом визначення внутрішніх детермінант та розвитку інноваційних можливостей в державі. Методом їхнього впливу така модель забезпечить принципи інклюзивності, сталого та випереджаючого розвитку, які відповідають тенденціям світових явищ, зокрема і кризових, які спричинені світовою пандемією COVID-19.

2.3 Особливості впровадження детермінантів ендогенізації економічного розвитку

Економічний розвиток національної економіки України потребує нової моделі, яка б забезпечувала її ендогенізацію. Тому, середньострокова перспектива для України стане періодом трансформації на нових інноваційно-технологічних та інституційних складових. Проте така стратегія потребує передумови функцій і ролі держави в регулюванні економічних процесів. Економічні перетворення в контексті ендогенізації пов'язані з впливом внутрішньодержавних детермінантів, джерел фінансування, інноваційної спроможності національної економіки та факторів, що на них впливають. Для переорієнтації національної економіки у бік ендогенізованого розвитку, який включає тенденції інклюзивності варто окремо оцінювати дію детермінантів та імперативів та їх впровадження у всі ланки господарського механізму. Поняття «детермінант» (від лат. той, що визначає, обмежує) може означати обов'язковість, обумовленість, включення. В основі ендогенного розвитку лежать, перш за все, економічні та соціальні детермінанти: соціальні і територіальні відмінності, науково-технічний прогрес і суспільний поділ праці. Такі детермінанти лежать в основі будь якого економічного розвитку та зростання.

Ключовою характеристикою ендогенного розвитку є дотримання принципу випереджаючого розвитку, тобто встановлення конкурентних позицій в світовому товаристві. З огляду на це можна сказати, що нова стратегія економічного розвитку України має враховувати передумови та особливості створення детермінантів ендогенного розвитку для кількісного оцінювання розвитку національної економіки, які спричинені глибокими якісними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя.

Першочергово необхідно зосередити увагу на визначенні детермінантів ендогенізації національної економіки, з метою досягнення інклюзивності національної економіки як соціально-економічної системи та конкурентного механізму управління. Не секрет, що досягнення бажаного рівня економічного розвитку залежить від конкретних детермінантів та їх максимальної взаємодії з максимальним впливом на покращення цього детермінанту, що зумовлює його еволюцію та переходу на наступну вищу стадію суспільного розвитку. В національній економіці економічні та соціальні детермінанти беруть на себе основну участь у формуванні ефективної, конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, ресурсо- й екологічно стійкої моделі економічного розвитку.

За час спроб становлення перехідної економіки до країни з ринковою економікою, яка розвивається, розгорались спроби наздогнати темпами зростання ВВП провідні економіки світу. Така гонитва лише приховувала сутність основних проблем, які призводять до кризових явищ в державі та тіньової економіки, посиленої корумпованості. А головне, гнорування важливості саме людського капіталу, як головної цінності в державі, де головною метою розвитку має стати добробут для кожного громадянина. В наш час не є секретом те, що орієнтація на цей показник не лише приховує більшість проблем розвитку національної економіки та промисловості, але й погіршує екологічну ситуацію, старіння основних фондів, зростанням енергомісткості та матеріаломісткості на одиницю продукції, зниженням її якості, погіршення рівня здоров'я, умови праці тощо [18, с. 82].

Щоб детальніше зрозуміти, які детермінанти стануть необхідними при впровадженні нової моделі, розглянемо всі етапи трансформації економічної системи, що відбувались за роки незалежності незалежності України у (табл. 2.9).

Таблиця 2.9. Етапи трансформації економічної системи в Україні

Назва й тривалість етапу	Особливості
1	2
Перехідний (становлення виробних зв'язків всередині системи поділу праці) 1991–1993 рр.	Часткове збереження планової економічної системи і її модернізація шляхом впровадження нових господарських елементів і відносин. Різке скорочення показників розвитку
Структурна перебудова господарського комплексу 1994–1999 рр.	Орієнтація на модель змішаної економіки. Повна заміна інститутів планової економіки на ринкові та поступовий перехід до постіндустріальної економіки
Технологічна перебудова національної економіки та інтеграція у міжнародний поділ праці 2000–2010 рр.	Формування адаптованої до світового ринку національної економіки, що самоорганізується. Поступовий перехід до четвертого технологічного укладу
Формування власної моделі економічного розвитку 2011–2012 рр.	Різке падіння макроекономічних показників розвитку та пошук національною економічною системою стану рівноваги (гомеостазису), за якого забезпечується ефективна взаємодія товарно-грошових потоків і цін всередині національної економічної системи. Процеси інтернаціоналізації у світовому господарстві
Пошук нової моделі економічного розвитку в умовах соціо-економіко-екологічної трансформації продуктивних сил 2013 р. – нині	Відновлення зростання темпів економічного розвитку. Переорієнтація національної економіки на сферу послуг та аграрний сектор. Технологізація виробництва. Активізація процесів євроінтеграції. Зміна виробничих зв'язків на рівні господарських комплексів регіонів

Джерело: сформовано й доповнено автором за [2].

Головним детермінантом, що впливатиме на рівень ендогенізації розвитку національної економіки вважатиметься рівень технологічного прогресу та інноваційних можливостей в державі, оскільки наш світ стоїть на порозі четвертої промислової революції, яка вже диктує певні тенденції і вони відповідають покращенню інноваційної складової у державі. Саме якісний розвиток продуктивних сил національної економіки, тісно пов'язаний з науково-технічним прогресом. Зміст науково-технічного прогресу як детермінанта

ендогенного розвитку національної економіки визначається еволюцією науки і техніки, розвитком продуктивних сил суспільного виробництва.

Еволюцією розвитку матеріального виробництва та науково-технічного прогресу є послідовне вдосконалення техніки, технології та організації виробництва, підвищення його ефективності [10]. Новий формат суспільного поділу праці, що базується на модернізованих технологічних укладах національної дозволить забезпечити рівномірний розподіл соціальних благ у національній економіці. Модель механізму створення імперативів розвитку національної економіки показує досягнення максимального ефекту дії детермінантів – ендогенізації національної економіки України. Еволюція імперативів супроводжується переходом на наступну стадію суспільного розвитку під впливом економічних, політичних, соціальних, екологічних, науково-технологічних, культурних, інформаційних, людських тощо детермінантів. Для досягнення ендогенізованої економіки на кожній стадії імперативи мають переймати принцип конвергенції, тобто зближення, узгодження й згуртованості всіх детермінантів впливу на розвиток економіки.

Висновки до розділу 2

1. Динаміка показників розвитку економік країн світу засвідчує, що зростання ВВП не є підставою для забезпечення ендогенізованого розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення. За результатами проведеного аналізу США посідають першу позицію за рівнем кокурентоспроможності, 6-те місце в рейтингу інноваційності та 23-тю позицію в рейтингу інклюзивного розвитку. За інклюзивністю лідирує Норвегія, проте 19-та у рейтингу інноваційності та 16-ю в рейтингу кокурентоспроможності. Попри різницю у показниках розвитку у різних сферах, зростання ВВП простежувалось у всіх розвинених державах, з них, тільки в десяти країн зростання рівня кокурентоспроможності корелює з підвищенням рівня інклюзивного розвитку.

2. Спостерігається зменшення індексу інклюзивного зростання національної економіки за періоди 2012–2017 проте у 2018 рр. показник змінив тенденцію до зростання, розрахованого на основі співвідношення основних макроекономічних показників. Найбільших негативних змін зазнав індекс поглиблення бідності. Індекс інклюзивного зростання за доступом до можливостей і результатів праці майже не змінився за досліджуваний період. Однак його абсолютні значення є набагато нижчими за значення індексу, визначеного на основі співвідношення макроекономічних показників. Отже, у узагальнюючи проведений аналіз можна визнати рівень розвитку національної економіки України як недостатньо соціально-спрямований.

3. Детермінанти ендогенізації розвитку національної економіки показують досягнення соціально-економічного ефекту як результату їх дії з метою одержання певного рівня інклюзивності національної економіки як соціально-економічної системи та суспільних відносин у сукупному механізмі завдяки моделі ендогенізації. Тому, досягнення рівня певної моделі економічного розвитку залежить від конкретних детермінантів і їх максимальної взаємодії з

максимальним впливом на трансформацію економіки, що зумовлює перехід на наступну вищу стадію суспільного розвитку. Визначено, що основними детермінантами ендогенізації національної економіки як динамічної соціально-економічної системи є економічні та соціальні, бо є імперативами прямої дії. Вони формують ефективну, конкурентоспроможну, випереджаючу соціально орієнтовану, енергоефективну та екологічно-орієнтовану стійку національну соціально-економічну систему на шляху трансформацій до ендогенного розвитку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕНДОГЕНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Формування стратегії ендогенізації національної економіки

Актуальною в період світової кризи на фоні розгортання пандемії, військового конфлікту на Сході кордонів держави для України постає потреба підтримки економічного розвитку та економічного зростання економіки. Більш глибокими причинами виникнення такої необхідності є економічна система, яка так і не стала стійкою за час незалежності, періодичні кризові стани в окремих регіонах, неефективність інструментів соціальної політики, відсутність чіткої державної економічної моделі для економічного розвитку. До сьогодення стратегічним вектором для розвитку економіки в державі було досягнення високих фінансово-економічних показників. Проте світові тенденції дещо змінили цей орієнтир і сьогодні підвищення рівня соціальної напруженості і диспропорції, поглиблення екологічних стає вирішальними імперативами програми економічного розвитку країни. Тому на фоні таких тенденцій виникає необхідність формулювання концепції ендогенізації національної економіки, що передбачає не лише покращення показників продуктивності та зосередження на випереджаючому розвитку, але й зосередження на покращенні показників соціального розвитку, екологічної й економічної безпеки на фоні інклюзивності. Тому можна сказати, що проблеми економічної динаміки національної економіки України в наш час можна вирішити за рахунок впровадження концепції стійкого розвитку та інклюзивного зростання економіки. Що передбачає стратегію ендогенізації, а саме орієнтованість на соціально-економічних детермінантах з чітким моніторингом та оцінюванням результативності, що є передумовою

збалансованого зростання національної економіки. На шлях вибору стратегії ендогенізації національної економіки підштовхують зокрема такі явища соціально-економічного середовища:

- наявність в Україні соціально й економічно неефективного управління екологічним розвитком, внаслідок сировинної орієнтації енергомісткості промисловості разом з тим низького рівня технологізації виробничих процесів та інноваційних рішень у промисловості;

- недостатня реалізація науково-технічного, географічного, аграрно-промислового потенціалу держави, що сповільнює економічне зростання й економічний розвиток;

- проблема безробіття, зокрема різниці у затребуваності та високому кваліфікаційному рівні на внутрішньому ринку праці;

- відсутність одержання економічних вигод від унікальності традиційної, історичної і культурної спадщини;

- необхідність інноваційних перетворень у напрямі сталого розвитку згідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

- недостатня узгодженість пріоритетних напрямів економічного розвитку України у загальнодержавних, галузевих та регіональних програмах;

- зміна світових тенденцій та потреба у формуванні нових концептуальних положень щодо моделі економічного розвитку національної економіки України.

За основу Стратегії ендогенізації береться чинна Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», оновлена стратегія розвитку ЄС «Європа – 2020» у напрямі інклюзивного зростання, глобальні Цілі сталого розвитку на період до 2030 року у напрямках забезпечення соціо-еколого-економічного зростання.

Стратегія ендогенізації спонукатиме до захисту національних інтересів та використання переваг від Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Стратегія передбачає:

1. узгодженість в економічній, соціальній та екологічній сферах національної економіки;
2. орієнтація на принципи «зеленої економіки» та інклюзивності;
3. формування ментально-розвиненого суспільства згідно з інклюзивними інституціями;
4. забезпечення взаємодії органів державної влади, представників підприємницького сектору та освіти на умовах партнерства;
5. повну зайнятість населення за освітньо-кваліфікаційним рівнем;
6. створення асоціацій працездатної молоді та профспілок і їх залучення до розвитку ринку праці;
7. високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я;
8. захист довкілля для підвищення якості життя та добробуту майбутніх поколінь;
9. зміцнення позицій регіональної політики з метою реалізації принципу випереджувального розвитку;
10. ідтримка національної культурної, релігійної та історичної спадщини.

Стратегія ендогенізації національної економіки відобрає теоретичні засади інклюзивного розвитку діє на основі його принципів. Стратегія містить логічно взаємопов'язані стратегічних блоків: вибір моделі ендогенізованого розвитку, цілі та завдання реалізації моделі ендогенізованого розвитку, механізм імплементації моделі, соціально-економічний ефект реалізації стратегії ендогенізації національної економіки України.

Блок 1. Вибір моделі ендогенізації
Основоположні соціально-економічні детермінанти забезпечення ендогенізації національної економіки
Блок 2. Цілі та завдання реалізації моделі ендогенізації
Формулювання стратегічного бачення та пріоритетних напрямів реалізації ендогенізованої моделі
Мета стратегії Створення випереджаючого типу економіки та підвищення добробуту населення за допомогою інноваційної переорієнтації національної економіки.
Опори стратегії I. Підвищення продуктивності праці національної економіки. II. Залучення до світової технологізації економічних відносин. III. Врахування соціальних і територіальних відмінностей розвитку та ефективне управління регіональною соціально-економічною системою.
Напрями • розвиток «зеленої» економіки та екоцентричної промисловості; • розбудова інноваційної та інвестиційної інфраструктури; • підвищення добробуту та якості життя молоді та літніх людей; • стимулювання та спрощення доступності освіти; • розвиток системи соціального партнерства.
Цілі Ціль I. Сприяти підвищенню зайнятості серед молоді та боротьба з бідністю Ціль II. Посилити державну та підприємницьку активність для розвитку соціального партнерства Ціль III. Пожвавити модернізацію економіки на основі нового технологічного укладу та екологізації виробничого процесу Ціль IV. Розвивати інфраструктуру як умову впровадження інновацій та залучення інвестицій
Блок 3. Механізм імплементації моделі ендогенізації
Система управління й інституційної кооперації на основі принципів імплементації стратегії: цілеспрямованість, спланованість, компетентність, єдність цілей, гнучкість, ефективність, збалансованість, передбачуваність, ієрархічність, прозорість і врахування громадської думки
Система моніторингу та оцінювання реалізації імплементації стратегії ендогенізації розвитку національної економіки України
Інструменти та інститути механізму фінансування та регуляторної політики реалізації стратегії
Блок 4. Соціально-економічний ефект ендогенізації національної економіки України

Рис. 3.2. Стратегія ендогенізації національної економіки (складено автором)

Ендогенізація економічного розвитку має на меті реалізувати прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу та відповідати міжнародним зобов'язанням та економічним результатам від виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

3.2. Удосконалення інституційної складової для ефективного впровадження стратегії

Україна бере участь у глобальному процесі забезпечення сталого розвитку з 2017 року, у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» [40]. Згідно Указу Президента, який що виданий наприкінці вересня 2019 року, Україна іде шляхом сталого розвитку [33]. Розробці питань формування інституційних механізмів приділяли увагу такі науковці: Я. Гонціажа, С. Пухир, Н. Гнидюк, М. Максимчука, О. Луцків, та ін. Актуальність проблеми інституційного забезпечення ефективності ендогенізації національної економіки, обумовлена наявністю в цій сфері невдалого вітчизняного досвіду.

М. Мескон зазначає, що реалізація стратегії має враховувати такі дії:

1. Визначення цілей.
2. Аналіз організаційної структури.
3. Визначення основних завдань.
4. Розробка завдань для різних підрозділів.
5. Розподіл та часткове делегування повноважень.
6. Визначення політики та методів вимірювання результатів діяльності.
7. Створення інформаційної системи.
8. Формування системи винагород.
9. Навчання керівників у відповідності з цілями та цінностями роботи.

Отже, можна узагальнити, що механізм реалізації стратегії має враховувати виконання, контроль за виконанням завдань, організацію, забезпечення ресурсами, мотивацію. Тобто в ньому можна виокремити організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову складові. На малюнку, приведеному нижче детальніше описано такий механізм.

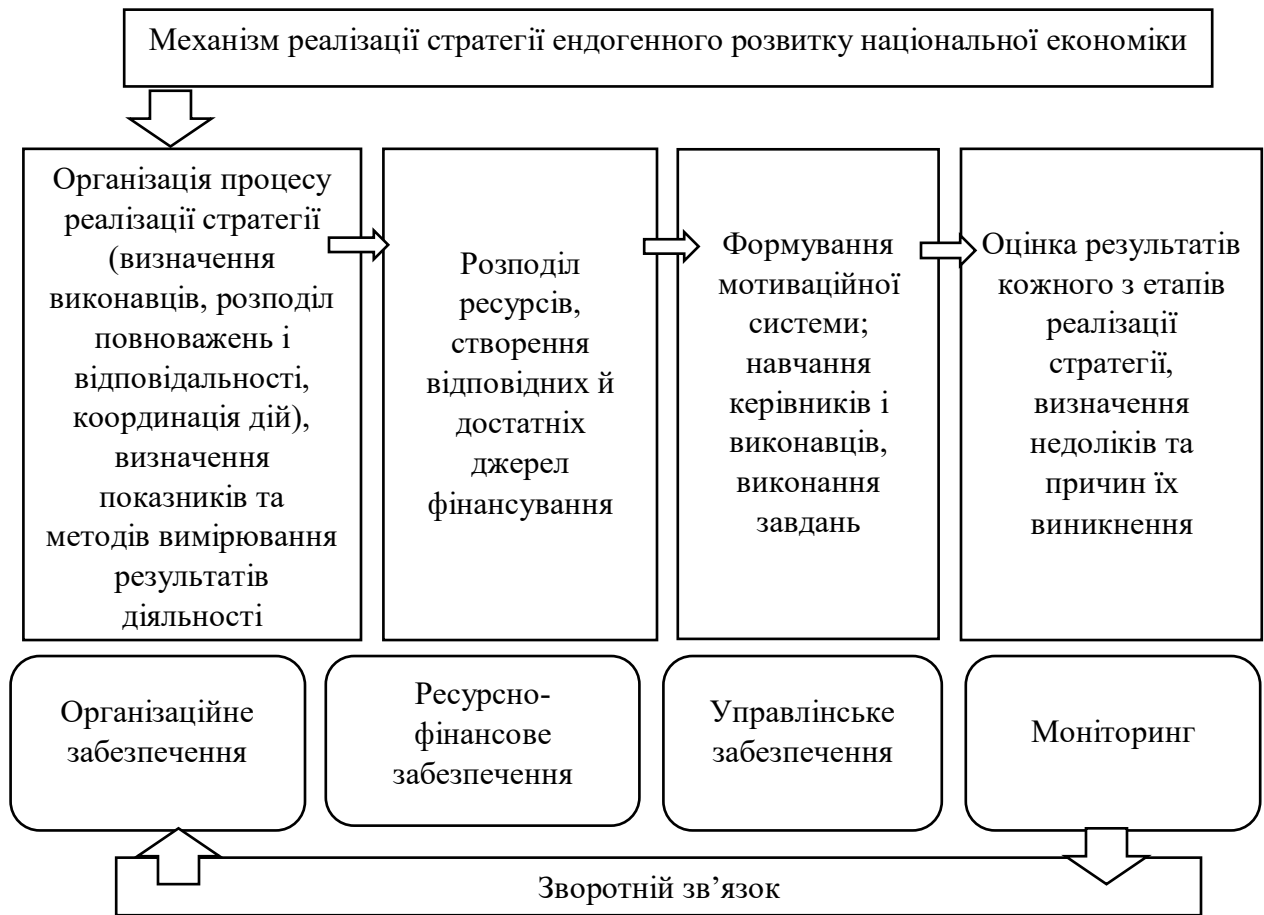

Рис. 3.1. Основні елементи механізму реалізації стратегії ендогенного розвитку національної економіки (складено автором)

Головною рекомендацією дослідження є інституційне забезпечення кожного етапу вищезазначеного алгоритму стратегії ендогенізації національної економіки, а отже залучення багатьох суб'єктів та здійснюється під впливом багатьох чинників. Л. Девіс і Д. Норт, зазначають, що інституційне середовище – «це сукупність основоположних політичних, соціальних і юридичних правил, що утворюють базис для виробництва, обміну, розподілу і споживання обмежених

благ» [43]. Тобто узагальнюючи можна сказати, що інституційний підхід до формування механізму реалізації випереджаючої стратегії національної економіки передбачає залучення різних інституцій. Серед них формальні інститути – являються приписами і обмеженнями занотованих письмовою формою законодавчих і нормативних документів, а також різні форми власності, оподаткування, ціноутворення тощо.

Перш за все ефективне функціонування вищезазначених інститутів створює сприятливе середовище для підвищення рівня життя населення, і в кінцевому підсумку, забезпечує випереджаючий розвиток національної економіки. Такі формальні інститути регулюють органи законодавчої та виконавчої державної влади. А саме Міністерство фінансів України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Рада регіонального розвитку, Офіс реформ, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, науководослідні організації, неурядові і донорські організації їхні повноваження розповсюджуються на всі напрями ендогенізації економіки.

Наприклад, Рада регіонального розвитку є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Її основними завданнями є: сприяння налагодження ефективної взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування, узгодження стратегій соціально-економічного та гуманітарного розвитку регіонів; сприяння комунікації та врахуванню інтересів регіонів і окремих адміністративно-територіальних одиниць у питаннях регіональної політики, проектах загальнодержавних та інших державних цільових програм. Головою Ради є Президент України. Контроль за діяльністю Ради здійснюється Адміністрацією Президента України, Національним інститутом стратегічних досліджень і Державним управлінням справами [30].

Таблиця 3.1. Функції органів державної влади та недержавних організацій в процесі ендогенізації національної економіки

Функція	Організація, що виконує функцію
Визначення показників та методів вимірювання результатів	Науково-дослідні організації, неурядові організації, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України
Визначення виконавців, розподіл повноважень і відповідальності, розподіл ресурсів	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство культури, молоді та спорту України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України
Координація дій	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Рада регіонального розвитку, Офіс реформ
Створення джерел фінансування	Міністерство фінансів України, неурядові та донорські організації
Формування мотиваційної системи	Цінності (суспільна довіра, мораль та етика, ставлення до корупції, сприйняття влади, відношення до праці, рівень громадянської участі, відношення до меншин), культура, традиції, звичаї
Виконання завдань, підготовка звітів	Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, територіальні органи міністерств
Оцінка результатів кожного з етапів реалізації стратегії, визначення недоліків та причин їх виникнення	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Офіс реформ, Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, агенції регіонального розвитку

Джерело: складено автором за даними [8].

Офіс реформ є консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, діяльність якого координується Прем'єр-міністром. Донором у фінансуванні діяльності керівництва виступає Європейський Союз через Багатосторонній фонд.

Постає проблема у тому, що контрольні функції виконують одночасно декілька міністерств, що призводить до зниження результативності їхніх дій та неузгодженості, а в гіршому випадку перешкоджанню реалізації стратегії. З огляду на те, що Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України є провідною установою, яка несе відповідальність за розвиток національної економіки, в такому разі доречно контрольні функції з розподілу ресурсів та координації дій було б доцільно передати Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування, наразі в якого визначено такі функції як: «розроблення та проведення моніторингу виконання стратегічних програмних документів економічного і соціального розвитку України, забезпечення координації роботи органів виконавчої влади з питань стратегічного планування соціально-економічного розвитку, розроблення структури програмних документів економічного і соціального розвитку та їх моніторингу; організаційно-методичне забезпечення та координація роботи з підготовки прогнозів і програм економічного та соціального розвитку регіонів на середньо- та короткостроковий періоди; здійснення організаційно-методичного забезпечення щодо розроблення та виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади державних цільових програм» [8].

Ефективним рішенням також стало б віднесення до основних завдань діяльності Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку та агенцій регіонального розвитку моніторинг та аналіз результатів реалізації стратегії ендогенізації, а науково-дослідні центри відповідальність за аналізом кількісних та якісних показників продуктивності. Отже, з огляду на

вищезазначене можна сказати, що реалізація стратегії передбачає постановку та виконання завдань, ресурсне забезпечення, мотивацію та аналіз та контролю за діями виконавців. Тобто чітко сформовані організаційна, фінансова, управлінська та моніторингова складові стають детермінантами успішної реалізації стратегії. Інституційний підхід до формування механізму реалізації стратегії ендогенізації національної економіки включає в собі постановку та виконання завдань для ендогенізованого розвитку економіки за допомогою формальних і неформальних інститутів та інституцій. Проведений аналіз постановки основних завдань та їх реалізації під впливом певних формальних і неформальних інститутів показав прямий вплив на ефективність реалізації стратегії ендогенізації національної економіки. Також, за функції з розподілу ресурсів, визначення показників та методів вимірювання результатів реалізації стратегії, розподілу повноважень і відповідальності, визначення виконавців, координації дій та оцінки результатів кожного з етапів реалізації стратегії бере відповідальність за виконання більшість формальних інституцій, які сформовані державою, в результаті невизначеність та неузгодженість дій кожного інституту призводить до зниження загальної результативності трансформацій для росту і розвитку економічної системи. В результаті проведеного дослідження пропонуються такі зміни у виконанні своїх функцій інституціями:

- науково-дослідним організаціям зі сфери стратегічного вседержавного прогнозування, перейняти функції по забезпеченню визначення показників результативності та методів вимірювання результатів стратегії ендогенізації національної економіки;

- Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування, що є підрозділом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України виконання функцій з розподілу повноважень,

координації відповідальності та ресурсів в реалізації стратегії економічного розвитку;

– Агенціям регіонального розвитку, Міжвідомчій координаційній комісії з питань регіонального розвитку перейняти функції з моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії ендогенізації.

Залучення використання таких інструментів для інституціонального забезпечення розвитку суб'єктів соціальноекономічних відносин, як:

1) формування інфраструктури підтримки розвитку суб'єктів господарювання;

2) створення державних та державно-приватних фінансових інститутів;

3) сприянню розширення можливостей прояву молодіжної інноваційної творчості на базі навчальних закладів на основі потрібної взаємодії між приватним сектором, державою та навчальними закладами.

Висновки до розділу 3

1. Стратегія ендогенізованого розвитку національної економіки передбачає досягнення рівня розвитку випереджаючої, конкурентоспроможної економіки з пріоритетністю впровадження інноваційних стратегій та забезпеченням зайнятості для усього працездатного населення. Створює умови для підвищення зайнятості серед молоді, посилення розвитку соціального партнерства між суб'єктами економічних відносин в державі, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу та покращення виробничого процесу з метою слідування принципам «зеленої економіки». Прописано етапи реалізації стратегії ендогенізації: від моменту вибору моделі, постановки цілей та завдання, до моменту реалізації моделі, механізм впровадження моделі ендогенізованого розвитку. Представлено рекомендації по удосконаленню механізму реалізації стратегії ендогенізації національної економіки. Зазначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, й детермінанти, які забезпечують розвиток конкурентоспроможної, інклюзивно орієнтованої, сталої економіки.

2. Представлено рекомендації по удосконаленню інституційного підходу до формування механізму реалізації стратегії для національної економіки. Рекомендації містять в собі засади з перерозподілу функцій виконавців стратегії ендогенізації, визначення показників результативності та методів вимірювання, виконавців розподілу повноважень, відповідальності, координації, моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії. Проведено аналіз діяльності та впливу формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії ендогенізації. Який показав, що основні функції з аналізу, розподілу координації дій та оцінювання результатів кожного з етапів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій, що в свою чергу призводить до неузгодженості

їх дій та зниження загальної якості та результативності впровадження нових засад.

3. Діяльності регуляторної політики для впровадження стратегії ендогенізації грає досить важливу роль. А саме, забезпечення системи врегулювання надання послуг органами регуляторної політики, заохочення підприємництва до співпраці з науковими центрами та владними структурами, підвищення кваліфікаційних здібностей, протидію корупції, удосконалення системи податкових платежів. Зроблено висновок, що державна регуляторна політика контролю реалізації стратегії через заходи регуляторного впливу має спиратися на основні напрями державної економічної політики, яка спрямована на світові тенденції сталого та інклюзивного розвитку.

ВИСНОВКИ

1. В час розгортання світової пандемії COVID–19 економіка України потребує економічної стратегії, яка була б максимально соціально-орієнтованою. Тому саме стратегія ендогенізації національної економіки, яка відповідає сутності інклюзивного розвитку, передбачатиме забезпечення високої зайнятості, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля. Тому що, головною метою ендогенізації є стійкий рівень добробуту суспільства, завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості безпечного людського розвитку для кожного громадянина.
2. Актуальність у визначенні детермінант навіюється новою світогосподарською парадигмою – прогресуючою глобалізацією світової економіки. У світлі ендогенізованої моделі економічного розвитку, як нової моделі економічного розвитку національної економіки, необхідно враховувати об'єктивні закономірності впливу детермінант соціально-економічної системи та ґрунтуватись на виважену оцінку імперативів, параметрів, ресурсів. Тому в роботі визначено детермінанти ендогенізації національної економіки, які стимулюють досягнення не лише добробуту для кожного громадянина, а також випереджаючого ефекту розвитку національної економіки.
3. Рівень інклюзивного розвитку країн світі ґрунтується на визначенні індексу інклюзивного зростання (IG), який розраховують за такими показниками (К): освіта та навички, основні послуги й інфраструктура, корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, капіталомісткість та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі, – що надає змогу оцінити соціальну спрямованість розвитку національної економіки. В дослідженні представлена оцінка інклюзивного розвитку для передових економік

світу та проаналізовано динаміку основних показників, які формують індекс інклюзивного зростання.

4. Раніше головний макроекономічний показник ВВП в час світової кризи на фоні пандемії COVID-19 вже не є основним важелем забезпечення сталого розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення. Пріоритетність займає соціальна забезпеченість для національної економіки, яку забезпечує стратегія інклюзивності. Аналіз проведеного дослідження показав, що для національної економіки протягом 2012–2018 рр. за індикаторами інклюзивного зростання найефективнішими стали: освітній капітал, якість і доступність освіти, медичні послуги та інфраструктура, найменш ефективними – інвестиційна бізнес-активність, управління активами домогосподарств, ділова та політична етика, концентрація ренти.

5. Стратегія ендогенізації національної економіки, передбачає досягнення оптимального рівня розвитку випереджаючої економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення при умовах боротьби з бідністю, посилення державно-підприємницького партнерства, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу та екологізації виробничого процесу, впровадження інновацій й залучення інвестицій. Визначено етапи реалізації стратегії: вибір моделі ендогенізації, цілі та завдання реалізації моделі ендогенізованого економічного розвитку, механізм впровадження моделі, соціально - економічний ефект від впровадження стратегії.

6. Механізм впровадження стратегії ендогенізації національної економіки передбачає трансформації у підходах до вирішення завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю за діями виконавців (формальних і неформальних інститутів), де визначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, й економічні та соціальні умови, які забезпечують розвиток ефективної, конкурентоспроможної, соціально

орієнтованої, ресурсо- й енергоефективної, екологічно стійкої національної соціально-економічної системи. У роботі наведено алгоритм впровадження стратегії ендогенізації національної економіки на різних рівнях державного управління.

7. Інституційний підхід до формування ендогенного економічного розвитку національної економіки, передбачає перерозподіл функцій на рівні державного управління з визначення показників результативності та методів вимірювання, розподілу повноважень, з моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії. Зазначено, що вплив формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку досить значний. Функції з комплексного аналізу визначення показників та методів вимірювання результатів реалізації стратегії, виконавців, ресурсів, координації дій та оцінювання результатів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій. Невизначеність та неузгодженість у їх діях призводить зниження загальної результативності прогресивних трансформацій на загальноекономічному рівні. Тому у роботі представлені рекомендації по удосконаленню інституційного підходу до формування механізму реалізації стратегії ендогенізованого розвитку для національної економіки.

Список використаних джерел

1. Адамик В., Лебідь Д. Інклюзивний розвиток України та міжнародне фінансове і технічне співробітництво з його активізації. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2018. № 1. С. 56–72.
2. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають / пер. з англ. О.Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.
3. Базилюк А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (дата звернення: 16.01.2019).
4. Безчасний Л., Мельник В. Інноваційна модель економічного розвитку України. Журнал європейської економіки. 2003. № 3. С. 303–315.
5. Бирюков А. Інклюзивное развитие в контексте глобальных революций. Экономические стратегии. 2011. № 12. С. 80–81.
6. Бондаренко О. В. Сутність, історія та сучасність української та західноєвропейської економічної ментальності. Запоріжжя, 2005. 253 с.
7. Бучинська Т. В. Взаємозв'язок між інклюзивним розвитком економіки держави та формуванням універсальних компетентностей людини. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2018/58.pdf (дата звернення: 12.01.2019).
8. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 12.01.2019).
9. Вожжов А. П., Черемісінова Д. В. Передумови і перспективи «наздоганяючого» розвитку України. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2011. № 1 (52). С. 14–20.
10. Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины. Экономика Украины. 2004. № 6. С. 4–11.
11. Білорус О. Г., Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: системні маркетингові дослідження. Київ: МАУП, 2005. 492 с.
12. Гриценко А. А. Реконструктивний економічний розвиток – нова парадигма для України. Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість: монографічний зб. / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НАН України А. А. Гриценка. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2016. 240 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).
13. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. БІЗНЕСІНФОРМ. 2018. № 11. С. 48–54.

14. Дем'янчук О. П. Стратегія національного розвитку: інституційний вимір. Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2015. Т. 173. С. 17–21.
15. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 384 с.
16. Дзензелюк К. В. Концепція інклюзивного зростання в антикризовому управлінні економікою. URL: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/23/> (дата звернення: 12.01.2019).
17. Ємельяненко Л. М., Дзензелюк К. В. Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323538.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).
18. Жаліло Я. А. Щодо інституційного підґрунтя ендогенізації економічного розвитку. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. 758 с.
19. Жилінська О. Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Радчук А., Столярчук Я., Тарута С., Харламова Г., Чала Н., Шнирков О. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-BookDoctrine-2030.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).
20. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку В. В. Трофимова, к. е. н., Загальні питання економіки Інвестиції: практика та досвід № 8/2010: 339.9. С. 34.
21. Індеси промислової продукції в Україні у 2010–2016 роках / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/pr/ipp/ipp_u/ipp_u14.htm (дата звернення: 12.01.2019).
22. Індеси сільськогосподарської продукції / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/iosv_u.html (дата звернення: 12.01.2019).
23. Киреев С. І. Економічне зростання. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18789 (дата звернення: 12.01.2019).
24. Концепція державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2011 роки / наук. ред. д. е. н. І. В. Крючкова. Київ, 2007. URL: <http://iee.org.ua/ru/pub/p85> (дата звернення: 12.01.2019).
25. Криштоф Н. С. Трансформація економічної моделі розвитку як науково-практична проблема державного управління. Державне управління: теорія та практика. 2015. № 1. С. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2015_1_3.
26. Міщук О. В. Теоретичні аспекти формування моделей економічного розвитку. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2013. Т. 18. Вип. 3/2. С. 135–138.
27. Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України: наукова доповідь / за ред. д. е. н. І. М. Бобух. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон.

- та прогнозув. НАН України», 2018. 390 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/299.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).
28. Огаренко Т.Ю. Категорії "економічний розвиток" і "розвиток економіки": суть та співвідношення. Сталий розвиток економіки. 2013. № 4. С. 265-270.
29. Оголь Д. О. Економічне зростання: сутність, якість і стійкість. Актуальні проблеми економіки. Економічна теорія та історія економічної думки. 2015. № 2(164). С. 67–72.
30. Опалько В. В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. Причорноморські економічні студії. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. 2019. Вип. 38-2. С. 63–69.
31. Фонда. Апрель 2018. URL: <https://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018.....> (дата оброблення: 12.01.2019).
32. Піхняк Т. А., Віндіктова І. С., Кабаці Б. І. Сутність та типи економічного зростання. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.10. С. 130–136.
33. Показатели достижения целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия. URL: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Home.aspx> (дата оброблення: 12.01.2019).
34. Праздников М. Индекс инклюзивного развития Украины. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3051027/index_inklyuzivnogo_razvitiya_ukrainy (дата оброблення: 12.01.2019).
35. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення: 12.01.2019).
36. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html (дата звернення: 12.01.2019).
37. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1 (51). С. 187–197.
38. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт «Планета Земля», 1992 р.): пер. з англ. 2-ге вид. Київ: Інтелсфера, 2000. 360 с.
39. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Указ Президента України № п0004100-10 від 02.06.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/p0004100-10/> (дата звернення: 12.01.2019).
40. Савва М. В. Експертний висновок про систему моніторингу та оцінки Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». URL: http://www.ukreval.org/imagesnews/2017-03-17-NEDEksp/Ekspertyza_Ukraina_2020_15.3.2017.pdf (дата звернення: 12.01.2019).

41. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання векономіці. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса / ред. кол. Хаджинов І. В. та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. Т. 1. С. 177–181. URL: jvestniksss.donnu.edu.ua/article/download/5489/5516 (дата звернення: 12.01.2019).
42. Сімків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 1. С. 66–70.
43. Соціально-економічне становище України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2016/arh_2016_u.htm (дата звернення: 12.01.2019).
44. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
45. Томарева-Патлахова В. В. Концептуальні основи удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України: дис. докт. екон. наук: 08.00.03. Запоріжжя, 2017. 494 с.
46. Федотова В. Г. Вестернизация. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / пред. науч.-ред. совета В. С. Стёпин. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Мысль, 2010. 2816 с.
47. Федулова Л. Технологическое развитие экономики. Экономика Украины. 2006. № 5. С. 4–10. № 6. С. 4–11.
48. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку Економіка: реалії часу. 2016. № 3 (25). С. 56–65. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n3.html> (дата звернення: 12.01.2019).
49. Червяков І. М. Економічний розвиток, економічне зростання і фактори, які стримують економічне зростання України. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 6. С. 99–102.
50. Гриценко А. А. Реконструктивний економічний розвиток – нова парадигма для України. Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість 2016. – К., 2016. – 240 с.
51. Власенко Ю. Г. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивного розвитку економіки України. Ієфраструктура ринку. 2019. – № 31. С. 83.
52. Геєць В. М., Скрипниченко М. І. Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки. Інститут економічного прогнозування НАН України. 2003. – С. 37.
53. The official site of World Economic Forum (2017), “Inclusive Growth and Development Report” available at:

- http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf (Accessed 8 January, 2019)
54. Ali I., Son H. Defining and measuring inclusive growth: application to the Philippines. ERD working paper series. Asian Development Bank. 2007. № 98.
55. Economic development. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_development#cite_note-1 (date of request: 03.03.2019).
56. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (дата звернення: 12.01.2019).
57. Framework of Inclusive Growth Indicators. New York: UN, 2012. URL: <http://www.adb.org/publications/framework-inclusivegrowth-indicators-2014-keyindicators-asia-andpacific> (date of request: 03.03.2019).
58. O'Sullivan A., Sheffrin S. M. Economics: Principles in Action. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2003.
59. OECD Framework for Inclusive growth. Paris: OECD, 2014. URL: http://www.oecd.org/mcm/IG_MCM_ENG.pdf (date of request: 03.03.2019).
60. Ranieri R., Ramos R. A. Inclusive Growth: Building up a Concept. Working Paper. 104. Brazil: International Policy Centre for Inclusive Growth. Retrieved 13 January 2015.
61. The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR20172018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> (date of request: 03.03.2019).
62. The Inclusive Growth and Development Report 2018. URL: www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (date of request: 03.03.2019).
63. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (date of request: 03.03.2019).
64. World Economic Outlook: Cyclical Upswing, Structural Change. April 2018. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018> (date of request: 03.03.2019).